

**Kültürlerarası Diyalog
İçin Beyaz Kitap**
"Eşit Bireyler Olarak Onurlu
Bir Biçimde Birarada
Yaşamak"

Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap

"Eşit Bireyler Olarak Onurlu Biçimde Bir Arada Yaşamak"

Avrupa Konseyi Dışışleri Bakanları tarafından 118. Bakanlar Komitesi
Oturumunda uygulamaya konulmuştur.

(Strazburg, 7 Mayıs 2008)

© 2009 Türkçe tercümesi Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı'na aittir.
© 2008 İngilizce ve Fransızca basımı Avrupa Konseyi'ne aittir.

Kültürlerarası Diyalog için Beyaz Kitabın işbu tercümesi Avrupa Konseyi ile gerekli düzenlemeler çerçevesinde yayınlanmış olup, sorumluluk yalnızca tercüme yapıyana aittir.

Avrupa Konseyi
F-67075 Strazburg Cedex
Haziran 2008

www.coe.int/dialogue

ÖNSÖZ

“Kültürlerarası Diyalog için Beyaz Kitap”, Avrupa Konseyi tarafından ortak bir gayret sonucu hazırlanan ve kültürel çeşitliliğin iyi yönetişimine ilişkin olarak uzun vadeli bir strateji içeren temel bir eserdir.

Avrupa Konseyi'nin, kültürel çeşitlilik ve farklılıklara saygı ilkesinden hareketle başlattığı bu çalışmaya tabiatıyla Türkiye de tam destek vermiş ve Beyaz Kitabın kaleme alınmasına önemli kavramsal katkılarda bulunmuştur. Son yıllarda uluslararası camiada başgösteren kutuplaşma, anlayış eksikliği ve ayrımcılığın ulaştığı tehlikeli boyutlar, böyle bir çalışmayı gerekli kılmıştır. Bu eğilimin, diyalog ve işbirliği yoluyla tersine çevrilmesi için uluslararası toplumun birlikte hareket etmesi elzemdir. Sadece teorik bilgilerle değil, insani temaslar yoluyla toplumların birbirlerini daha iyi tanımalarını sağlamalıyız.

Beyaz Kitabın Türkçe çevirisinin, İstanbul'da 6-7 Nisan 2009 tarihlerinde düzenlenen Medeniyetler İttifakı İkinci Forumu vesilesiyle kamuoyuna tanıtılması da ayrı bir kıvanç kaynağıdır. Türkiye ve İspanya'nın öncülüğünde başlatılan ve bugün 100 civarında ülke ve uluslararası kuruluşu bünyesinde barındıran bir BM girişimi haline gelen Medeniyetler İttifakı, bizleri birleştiren ortak değerlerin, bizleri ayıran farklılıklardan daha güçlü olduğunu da göstermektedir. Demokrasi, insan hakları ve yasaların hakimiyeti gibi temel ilkeler, Avrupa Konseyi ile Medeniyetler İttifakını aynı platformda buluşturan değerlerdir.

Bakanlığımın öncülüğünde Türkçeye çevrilmiş olmasından büyük memnuniyet duyduğum Beyaz Kitabın, kültürlerarası diyalog ve anlayışın geliştirilmesine katkıda bulunacağına inanmaktayım.

Ali Babacan
Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı

ÖNSÖZ

Kültürlerarası Diyalog için Beyaz Kitap yoğun bir çalışma, kararlılık ve her şeyin ötesinde diyalog sonucunda ortaya çıkmıştır. Beyaz Kitap, üye devletler, sivil toplum kuruluşları, dini topluluklar, göçmen topluluklar, yerel ve bölgesel idareler ve daha pek çok kişi ve kurumla yapılan kapsamlı ve uzun danışmaları takiben hazırlanmıştır.

Kültürlerarası diyalog, günümüz için bir ihtiyaçtır. Giderek çeşitlenen ve daha az güvenli hale gelen bir dünyada, sosyal uyumu sağlamak ve çatışmaları önlemek üzere, etnik, dini, dilsel ve ulusal sınırları aşarak iletişim kurabilmemiz gerekmektedir.

Beyaz Kitabın ana mesajı, kültürlerarası diyalog olgusunun, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerlere açık bir gönderme yapmaksızın mümkün olmadığıdır.

Beyaz Kitap geniş çapta memnuniyetle karşılanmıştır; ancak sonuç ve tavsiyelerinin bütün ilgili taraflarla diyalog içerisinde uygulanması ve izlenmesi gerekmektedir. Kültürlerarası diyalog, "devam etmekte olan bir çalışma", hızla değişen Avrupa'ya ve eşit derecede hızla değişen dünyaya uyarlanmış yeni bir sosyal ve kültürel modele giden yolda yeni bir adımdır.

The Right Honourable Terry Davis
Avrupa Konseyi Genel Sekreteri

Diyalog - Avrupa'nın Geleceğinin Anahtarı

Avrupa'nın - kökleri kıtamızın tarihine kadar uzanan ve küreselleşmeyle hız kazanarak artan - kültürel çeşitliliğinin demokratik bir şekilde yönetimi son yıllarda bir öncelik haline gelmiştir. Çeşitlilik olgusu karşısında nasıl hareket edeceğiz? Geleceğin toplumu hakkındaki vizyonumuz nedir? Geleceğin toplumu, aralarında karşılıklı bilgisizlik ve genellemeler yoluyla gevşek bir bağ bulunan, farklı hak ve sorumluluklara sahip çoğunluklar ve azinliklerin, en iyi olasılıkla yan yana yaşadıkları, birbirinden kopuk topluluklardan mı oluşacaktır? Ya da geleceğin toplumu, ayrımcılığa yer vermeyen, hepimize hizmet eden ve insan haklarına tam saygı çerçevesinde tüm sakinlerini kucaklayan, canlı ve açık bir toplum mudur? Avrupa Konseyi, Örgütün üzerine inşa edildiği değerler temelinde kültürel çeşitliliğe saygı gösterilmesinin ve bu çeşitliliğin güçlenmesinin teşvik edilmesinin, dayanışmaya dayalı toplumların gelişimi için temel koşullar olduğuna inanmaktadır.

Burada sunulan "Kültürlerarası Diyalog için Beyaz Kitap", ortak geleceğimizin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ifadesini bulduğu şekliyle insan haklarını, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü koruma ve güçlendirme, ayrıca karşılıklı anlayışı geliştirme yeteneğimize bağlı bulunduğunu, Avrupa Konseyi'ne üye 47 devletin hükümetleri adına açık bir biçimde savunmaktadır. Beyaz Kitap, kültürlerarası yaklaşımın, kültürel çeşitliliğin yönetimi için geleceğe dönük bir model sunduğu mantığına dayanmaktadır. Kitap, bireysel insan onuruna dayalı (ortak insanlığımızı ve ortak kaderimizi kucaklayan) bir anlayış önermektedir. Eğer bir Avrupalı kimliği gerçekleştirilebilecekse, bu kimlik; ortak temel değerler, ortak miras ve kültürel çeşitliliğe olduğu kadar, her bir bireyin eşit onuruna saygıya dayalı olacaktır.

Kültürlerarası diyalog bu bakımdan önemli bir role sahiptir. Böyle bir diyalog; etnik, dini, dilsel ve kültürel ayırım hatlarının oluşumunu önlemeye imkan tanır. Kültürlerarası diyalog, birlikte ilerlememizi, farklı kimliklerimizi yapıcı ve demokratik bir biçimde, ortak evrensel değerler temelinde ele almamızı sağlar.

Kültürlerarası diyalog, yalnızca belirli ön koşullar karşılandığında gelişip serpilebilir. Bunu sağlamak üzere Beyaz Kitap; kültürel çeşitliliğin demokratik bir şekilde yönetiminin pek çok yönden uyarlanması, demokratik vatandaşlık ve katılımın güçlendirilmesi, kültürlerarası bilgi birikiminin öğretilmesi ve öğrenilmesi, kültürlerarası diyalog için alanlar oluşturulması ve yaygınlaştırılması ile kültürlerarası diyalogun uluslararası düzeye çıkarılmasının gerekli olduğunu savunmaktadır.

Beyaz Kitap, Avrupa Konseyi müktesebatının sağlam temelleri üzerine inşa edilmiştir. Kitap, 2007 yılında - Avrupa dışındaki bölgelerden gelenler de dahil olmak üzere - bir çok ortağın katılımıyla gerçekleştirilen danışmalardan elde edilen zengin malzemeyi dikkate almaktadır. Bu anlamda Kitap, pek çok açıdan kültürlerarası diyalog olgusunun tam kalbinde yer alan demokratik müzakerenin bir ürünüdür.

Beyaz Kitap, kültürlerarası diyalog olgusunun, bir yandan sosyal uyumu muhafaza ederken, diğer taraftan çeşitliliğin takdir edilmesine nasıl yardımcı olabileceği konusunun açıklığa kavuşturulması yönünde artan talebe yanıt vermektedir. Kitap, politika oluşturanlar ve uygulayıcılar için kavramsal bir çerçeve ve rehber sağlamayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, kültürlerarası diyalog kanun ile düzenlenemez. Kültürlerarası diyalog, bu belgede ortaya konan temel ilkelere yürürlük kazandırmak, burada sunulan çeşitli tavsiyeleri esneklikle uygulamak ve toplumun gelecekteki yapısı hakkında süregelen tartışmaya katkıda bulunmak üzere açık bir davet niteliğini korumalıdır.

Avrupa Konseyi, onurumuzla eşit bireyler olarak birlikte yaşayabileceğimiz bir toplum meydana getirmenin ortak sorumluluğumuz olduğuna güçlü bir biçimde inanmaktadır.

İçindekiler

1. Giriş	9
1.1 Avrupa Konseyi ve kültürlerarası diyalog	9
1.2 Beyaz Kitap süreci.....	9
1.3 Ana kaygılar	10
1.4 Temel terimler.....	11
2. Kültürel çeşitliliğin benimsenmesi.....	14
2.1 Çoğulculuk, hoşgörü ve kültürlerarası diyalog.....	14
2.2 İnsan onurunun eşitliği.....	14
2.3 Standartlar ve araçlar: Avrupa Konseyi'nin elli yıldaki kazanımları.....	15
2.4 Diyalog kurulamamasının riskleri.....	17
3. Kavramsal çerçeve	18
3.1 Kültürlerarası diyalog kavramı.....	18
3.2 Çok kültürlü bir ortamda kimlik oluşturma.....	19
3.3 Kültürel çeşitliliğe yönelik önceki yaklaşımlar.....	19
3.4 Kültürlerarası diyalog koşulları.....	20
3.4.1 İnsan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü.....	20
3.4.2 Eşitlik, onur ve karşılıklı saygı.....	21
3.4.3 Cinsiyet eşitliği.....	22
3.4.4 Kültürlerarası diyalogun önündeki engellerle mücadele.....	23
3.5 Dini boyut.....	23
4. Kültürlerarası diyalogun ilerletilmesine yönelik beş politika yaklaşımı.....	26
4.1 Kültürel çeşitliliğin demokratik yönetimi.....	26
4.1.1 Çeşitliliğe değer veren bir politik kültür.....	26
4.1.2 İnsan hakları ve temel özgürlükler.....	27
4.1.3 Fırsat eşitliğinden, haklardan eşit yararlanmaya.....	28
4.2 Demokratik vatandaşlık ve katılım.....	29
4.3 Kültürlerarası bilgi birikiminin öğrenilmesi ve öğretilmesi.....	30
4.3.1 Temel bilgi birikimi alanları: Demokratik vatandaşlık, dil, tarih.....	30
4.3.2 İlk ve orta öğretim.....	31
4.3.3 Yükseköğretim ve araştırma.....	32
4.3.4 Yaygın ve informal öğrenim.....	33
4.3.5 Eğitimcilerin rolü.....	33

4.3.6 Aile ortamı.....	34
4.4 Kùltùrlerarası diyalog için alanlar.....	34
4.5 Uluslararası ilişkilerde kùltùrlerarası diyalog.....	36
5. Gelecekteki eylemler için tavsiyeler ve politika yönelimleri:	
Merkezi aktörlerin ortak sorumluluğu.....	39
5.1 Kùltürel çeşitliliğin demokratik yönetimi.....	39
5.2 Demokratik vatandaşlık ve katılım	43
5.3 Kùltùrlerarası bilgi birikiminin öğrenilmesi ve öğretilmesi.....	45
5.4 Kùltùrlerarası diyalog için alanlar.....	49
5.5 Uluslararası ilişkilerde kùltùrlerarası diyalog.....	50
6. Önümüzdeki döneme ilişkin hareket tarzı	53
Ek 1.....	54
Seçilmiş metinler	
Ek 2.....	63
Kısaltmalar listesi	

1. Giriş

1.1 Avrupa Konseyi ve kültürlerarası diyalog

Kültürlerarası diyalogun ilerletilmesi, Avrupa Konseyi'nin ana hedefine, diğer bir deyişle, insan haklarının, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün korunması ve ilerletilmesine katkıda bulunmaktadır. Kültürel çeşitliliğin Avrupa'nın zengin mirasını nitelendirdiğini ve hoşgörünün açık bir toplumun garantisi olduğunu teyit eden Üye Devletler Devlet ve Hükümet Başkanları Birinci Zirvesi (1993), Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nin (1995) hazırlanmasına, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun kurulmasına ve Irkçılık, anti-Semitizm, Yabancı Düşmanlığı ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Gençlik Kampanyası'nın ("Herkes Farklı – Herkes Eşit") başlatılmasına rehberlik etmiştir.

Devlet ve Hükümet Başkanları Üçüncü Zirvesi (2005), (dini boyutları dahil olmak üzere) kültürlerarası diyalogu, bilinç, anlayış, uzlaşma ve hoşgörüyü ilerletmenin, çatışmaları önleme ve toplumun entegrasyonunu ve uyumunu sağlamanın bir vasıtası olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama, aynı yıl içinde sonradan Kültür Bakanları tarafından kabul edilen ve Kültürlerarası Diyalog için Beyaz Kitabın hazırlanmasını öneren "Avrupa Konseyi'nin Kültürlerarası Diyalogu Geliştirme Stratejisine İlişkin Faro Bildirisi"nde vücut bulmuştur.

1.2 Beyaz Kitap süreci

Mayıs 2006'da toplanan Bakanlar Komitesi'nde, Kültürlerarası Diyalog için Beyaz Kitabın, Avrupa'daki topluluklar içinde ve arasındaki yoğunlaştırılmış kültürlerarası diyalog ile Avrupa ve komşuları arasındaki diyalogun nasıl ilerletileceğini belirlemesi kararlaştırılmıştır. Beyaz Kitap, analitik ve metodolojik araçlar ile standartlar hakkında da rehberlik sağlamalıdır. Beyaz Kitap, politika yapıcılara ve yöneticilere, eğitimcilere ve medyaya, göçmen ve dini topluluklar, gençlik örgütleri ve sosyal taraflar da dahil olmak üzere sivil toplum örgütlerine seslenmektedir.

Bakanlar Komitesi'nin kararını müteakiben, Ocak ve Haziran 2007 ayları arasında, kültürlerarası diyalog hakkında geniş çapta danışmalar birbirini izlemiştir. Bu danışmalar, diğerleri meyanında, bütün ilgili komisyonlar, Parlamenter Meclis ile Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi üyeleri, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, Yüksek Düzeyli Sosyal Uyum Görev Gücü ve İnsan Hakları Komiseri de dahil olmak üzere Avrupa Konseyi'nin diğer organlarını da içermiştir. Bütün üye devletlere, Parlamenter Meclis ile Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi üyelerine, dini toplulukların, göçmen topluluklarının ve kültürel ve diğer sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerine anketler gönderilmiştir. Avrupa Konseyi Sekreteryası, göçmenler, kadınlar, gençlik alanlarında faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri, gazeteci ve medya örgütleri ile uluslararası kuruluşların katılımıyla organizasyonlar (veya ortak

organizasyonlar) düzenlemiştir. İlk taslaklar "değerlendirme toplantılarında"¹ incelenmek üzere seçilen ilgili taraflara ve Kültürden Sorumlu Bakanlar Gayriresmi Bölgesel Konferansı'na sunulmuştur.²

Bu sürece büyük ilgi gösterilmiş olup Avrupa Konseyi, tartışmaya bu kadar cömertçe katkıda bulunan herkese müteşekkirdir. Danışma amaçlı görüşmeler, standart belirleyici temeli ve engin deneyimi sayesinde Avrupa Konseyi'nin zamanlıca bir girişimde bulunmak için doğru konumda olduğuna duyulan güveni ortaya çıkarmıştır. Sözkonusu görüşmeler, Beyaz Kitabın içeriği hakkında geniş bir öneriler repertuarı ortaya çıkartmıştır.

Bunu takip eden süreç, Avrupa Konseyi müktesebatının sağlam temelleri ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer temel standartlar üzerine inşa edilmiştir. Bu süreç, danışmalardan elde edilen zengin malzemeyi göz önünde bulundurmaktadır. Bu anlamda bahsekonu süreç, pek çok yönden kültürlerarası diyalog olgusunun tam kalbinde yer alan demokratik müzakerenin bir ürünüdür. Okunabilirlik açısından ve pek çok konunun farklı örgütler tarafından ortaya konulmasından dolayı, belgede belirli fikirler danışılan belirli taraflara atfen yer almamaktadır.

Beyaz Kitap süreci ile bağlantılı olan çok büyük hacimde belge, Avrupa Konseyi'nin internet sitesinde ve ilgili yayınlarında mevcuttur. Bu belgeler, üye devletler, sivil toplum kuruluşları ve dini topluluklar tarafından kültürlerarası diyalog hakkındaki ankete verilen yanıtların analizlerini ve ayrıca kültürlerarası diyalogun çeşitli veçhelerine (eğitim, medya) ve belirli taraflarına (gençlik, göçmenler) ilişkin yayınları içermektedir. İlave belgeler - "Sıkça Sorulan Sorular" dizisi ve basın malzemesi dahil olmak üzere – basılı olarak ve internet sitesinde bulunmaktadır.

1.3 Ana kaygılar

Yapılan danışmaların tekrarlayan temalarından biri de, **kültürel çeşitliliğin yönetilmesine dair eski yaklaşımların**, bu çeşitliliğin (varlığından ziyade) emsalsiz derecede yüksek olduğu ve artmaya devam ettiği toplumlarda **artık yeterli olmadığıydı**. Üye devletlere gönderilen anketlere verilen yanıtlar, özellikle yakın tarihe kadar tercih edilen ve kısaca "çok kültürlülük" olarak aktarılan politika yaklaşımının yetersiz bulunduğu inancını ortaya çıkarmıştı. Diğer yandan, asimilasyon üzerine daha önce yapılan vurguya dönüş yönünde bir arzu yok gibi görünmekteydi. Kapsayıcı toplumlara ulaşmak, yeni bir yaklaşım gerektirmekteydi ve kültürlerarası diyalog bu konuda takip edilecek yoldu.

Bununla birlikte, bu deyim ne anlama geldiğine ilişkin olarak ciddi bir belirsizlik vardı. Müzakere edilen belge, anketi yanıtlayanları bu konuda bir tanım yapmaya davet etmişti ve bu tanıma yapmakta belirgin bir isteksizlik

¹ Strazburg, Stokholm ve Moskova (Eylül - Ekim 2007).

² Belgrad, 8-9 Kasım 2007.

vardı. Bu durum, kısmen, kültürlerarası diyalogun, bütün somut durumlarda aracılığa gerek duyulmaksızın uygulanabilecek basit bir tanımı mümkün kılan yeni bir taş tablet olmamasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan, bu durum kısmen, **kültürlerarası diyalogun uygulamada ne anlama geldiğine dair gerçek bir belirsizlik olduğuna** işaret etmekteydi.

Ne var ki anketlere yanıt verenler ve danışmalara katılanlar Avrupa Konseyi tarafından savunulan **evrensel prensiplerin ahlaki bir pusula sunduğunu** belirtmekte birleşmekteydiler. Bu evrensel prensipler, hoşgörü kültürü için bir çerçeve sağlamış ve - özellikle her türlü ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük eylemleri karşısında - sınırlarını açıkça çizmiştir. İster "çoğunluk", ister "azınlık" gelenekleri olsun, kültürel gelenekler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi'nin medeni, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel haklara ilişkin diğer belgelerinde kayıtlı ilkeler ve standartlarından üstün gelemez.

Özellikle cinsiyet eşitliğinin, kültürlerarası diyalogun, hem kadınlar, hem de erkeklerin tecrübelerine dayandırılması gereken, müzakere edilemez bir argümanı olduğu vurgulanmıştır. Doğrusu eşitlik tekrarlanan bir temadır: **Çeşitlilik içeren bir toplumda bir arada yaşamının zorluğuyla, ancak onurumuzla eşit bireyler olarak birlikte yaşayabilirsek başa çıkılabilir.** Bu kaygı, hükümetler, genel olarak sivil toplum kuruluşları (STK) ve benzer şekilde göçmen kuruluşları tarafından kuvvetle dile getirilmiştir.

Gerek mahalle, işyeri, eğitim sistemi ve ilgili kurumlar, gerek sivil toplum, özellikle gençlik sektörü, medya, sanat dünyası ya da siyasi arena olsun - **hiç bir alanın** kültürlerarası diyaloga dahil olmaktan **muaf tutulmaması gerektiği** ortaya çıkmaktadır. Gerek STK'lar, dini topluluklar, sosyal ortaklar, gerek siyasi partiler olsun - her aktör gerçekte bireylermiş gibi sürece dahil edilmektedir. Ve - yerel yönetimlerden bölgesel, ulusal ve uluslararası yönetimlere kadar - her yönetim düzeyi, kültürel çeşitliliğin demokratik yönetimine çekilmektedir.

Sonuç ve en somut olarak, danışmalar, **büyük miktarda iyi uygulama örnekleri birikimi** olduğunun altını çizmiştir. Yapılması gereken şey, isteksizliğin yenilmesi ve olumlu deneyimlerin tekrarlanabilmesi için bu birikimin özümsemesi ve sonra yaygınlaştırılmasıdır. Çünkü danışmalardan çıkarılan genel bir ders varsa, bu ders kültürlerarası diyaloga olan gereksinimin önümüzdeki yıllar boyunca gündemde kalacağıdır.

1.4 Temel terimler

Genel olarak Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından geliştirilen terminolojiyi takip eden Kültürlerarası Diyalog için Beyaz Kitap, tanımlanması gereken bazı kavramları sunmaktadır. Beyaz Kitapta,

- *Kültürlerarası diyalog*, farklı etnik, kültürel, dini ve dilsel geçmişleri ve mirasları olan bireyler, gruplar arasında karşılıklı anlayış ve saygı temelinde, açık ve saygılı bir şekilde görüş değişiminde bulunulması

olarak anlaşılmaktadır (Bkz. Bölüm 3). Kültürlerarası diyalog - toplumlar içerisinde, Avrupa toplumları arasında ve Avrupa ile dünyanın geri kalanı arasında - bütün düzeylerde işlemektedir.

- *Çok kültürlülük* (asimilasyon politikası gibi) özel bir politik yaklaşım olarak anlaşılırken (bkz. Bölüm 3), *kültürel çeşitlilik* ve *çok kültürlülük* farklı kültürlerin mevcut olduğunu ve belirli bir mekanda ve sosyal organizasyon içerisinde etkileşim kurabilecekleri deneysel gerçeğini ortaya koymaktadır.
- Avrupa Konseyi tarafından anlaşıldığı şekilde *sosyal uyum*, bir toplumun bütün üyelerinin refahını sağlarken eşitsizlikleri en aza indirmeye ve kutuplaşmayı önleme kapasitesi anlamına gelmektedir. Uyumlu bir toplum, demokratik vasıtalarla bu ortak hedefleri takip eden özgür bireylerin oluşturduğu, karşılıklı olarak birbirini destekleyen bir topluluktur.
- *İlgili taraflar*, kültürlerarası diyalogda rol oynayan ya da çıkarı bulunan azınlık ya da çoğunluk geçmişine sahip – başta hükümetlerdeki ve parlamentolardaki her seviyede politika yapıcılar, yerel ve bölgesel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, göçmen ve dini topluluklar, kültür ve medya kuruluşları, gazeteciler ve sosyal ortaklar olmak üzere - bütün gruplar ya da bireylerdir.
- *Resmi makamlar*, ulusal hükümet ile merkezi, bölgesel ve yerel düzeylerde siyasi ve idari kurumları içermektedir. Bu terim ayrıca şehir meclislerini ya da diğer yerel idare kurumları ile kamu işlevlerini yerine getiren veya idari yetki kullanan özel hukuka tabi özel ya da tüzel kişileri de kapsamaktadır.
- *Entegrasyon* (sosyal entegrasyon, kapsayıcılık) iki taraflı bir süreç ve insanların her bir bireyin onuruna, kamu yararına, çoğulculuk ve çeşitliliğe, şiddete başvurmama ve dayanışmaya tam saygı ile bir arada yaşama kapasitesi ve bireylerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yaşama katılma yetileri olarak anlaşılmaktadır. Entegrasyon, sosyal gelişimin her yönünü ve buna ilişkin tüm politikaları kapsamaktadır. Entegrasyon zayıfın korunması kadar, farklı olma, yaratma ve yenileştirme haklarını gerektirmektedir³. Göçmenlerin ev sahibi ülkenin yaşamına tam olarak katılmalarını sağlamak için etkili entegrasyon politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Göçmenler, diğer herkes gibi kanunlara riayet etmeli ve Avrupa toplumlarının temel değerlerine ve kültürel miraslarına saygı göstermelidir. Entegrasyon stratejilerinin toplumun tüm alanlarını kapsaması ve sosyal, siyasi ve kültürel yönleri içermesi gerekmektedir. Bu stratejiler, göçmenlerin onuruna ve ayrı kimliklerine saygı göstermeli ve politikalar oluştururken bunları göz önünde bulundurmalıdır.

³ Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi tarafından 1995'te kabul edilen Eylem Programı

- Bir şahsın ırkı ya da etnik kökeninden, cinsiyetinden ya da diğer koruma altındaki özelliklerinden kaynaklanan dezavantajları telafi eden *pozitif ayrımcılık*, tam ve etkili eşitlik ile insan haklarından eşit şekilde yararlanmayı ya da bu hakları eşit kullanmayı ilerletmeye çalışmaktadır.

Azınlık kavramının uluslararası olarak üzerinde mutabık kalınan yasal bir tanımı bulunmamaktadır. Beyaz Kitap bağlamında bu terim, göçmenler dahil nüfusun geri kalanından rakamsal açıdan daha küçük gruplara ait olan, kimlikleri ve özellikle etnik kökenleri, kültürleri, dinleri ya da dilleri ile nitelendirilen şahısların adlandırılması olarak anlaşılmaktadır.

2. Kültürel çeşitliliğin benimsenmesi

2.1 Çoğulculuk, hoşgörü ve kültürlerarası diyalog

Kültürel çeşitlilik yeni bir olgu değildir. Avrupa adlı tuvalin üzerinde kıta içi göçlerin birikimlerinin, sınırların tekrar çizilmesinin ve sömürgecilik ile çok uluslu imparatorlukların etkilerinin bıraktığı izler vardır. Yakın yüzyıllar boyunca, politik çoğulculuk ve hoşgörü prensiplerine dayalı topluluklar, sosyal uyum açısından kabul edilemez riskler ortaya çıkartmaksızın çeşitliliklerle birlikte yaşamamızı sağlamıştır.

Geçtiğimiz on yıllarda, kültürel çeşitlilik hız kazanmıştır. Avrupa, daha iyi bir yaşam arayışı içerisindeki göçmenleri ve mültecileri tüm dünyadan kendisine çekmiştir. Küreselleşme, eşi benzeri olmayan bir ölçekte zaman ve mekanı daraltmıştır. Telekomünikasyon ve medyadaki devrimler - özellikle internet gibi yeni iletişim hizmetlerinin ortaya çıkmasıyla - ulusal kültürel sistemleri artan oranda geçirgen bir hale getirmiştir. Ulaşım ve turizmin gelişmesi, her zamankinden fazla sayıda insanı yüzyüze getirerek kültürlerarası diyalog için giderek artan fırsatlar yaratır hale gelmiştir.

Bu durumda, çoğulculuk, hoşgörü ve geniş fikirlilik hiç olmadığı kadar önemlidir.⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi çoğulculuğun "kültürel geleneklerin, etnik ve kültürel kimliklerin, dini inançların, sanatsal, edebi ve sosyo-ekonomik fikir ve kavramların çeşitliliğinin ve dinamiklerinin gerçekten tanınması ve bunlara saygı gösterilmesi" üzerine kurulu olduğunu ve "çeşitli kimliklere sahip şahısların ve grupların ahenkli etkileşiminin sosyal uyumu elde etmede elzem olduğunu" kabul etmiştir.⁵

Bununla birlikte, çoğulculuk, hoşgörü ve geniş fikirlilik yeterli olmayabilir: Kültürel çeşitliliği yönetmede etkin, planlı ve geniş oranda paylaşılan bir çabaya gereksinim duyulmaktadır. Yokluğunda kıtamızda yaşayan herkesin özgürlük ve esenliğini korumanın çok zor olacağı kültürlerarası diyalog, bu hedefe ulaşmada temel bir araçtır.

2.2 İnsan onurunun eşitliği

Çeşitlilik yalnızca kültürel canlılığa katkıda bulunmamakta aynı zamanda sosyal ve ekonomik performansı da iyileştirebilmektedir. Esasen, çeşitlilik, yaratıcılık ve yenilikçilik bir erdem halesi oluştururken, eşitsizlikler de insan onuru ve sosyal refah açısından tehlike oluşturan çatışmaları karşılıklı olarak besleyebilir. Bu durumda kıtayı paylaşan insanları bir arada tutan "tutkal" nedir?

⁴ Çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin demokratik toplumlardaki önemi hakkında, örneğin bakınız *Handyside - Birleşik Krallık davası*, 7 Aralık 1976 tarihli karar, A serisi, no 24, paragraf 49.

⁵ *Gorzelik ve diğerleri - Polonya [GC]*, no. 44158/98, 17 Şubat 2004.

Avrupa Konseyi'nin temelini oluşturan demokratik değerler evrenseldir ve bunlar sadece Avrupa'ya mahsus değildir. Bununla birlikte, Avrupa'nın 20'inci yüzyılda yaşadığı insanlık dışı deneyim, bireysel insan onurunun temel değer olduğuna ilişkin özel bir inanç doğurmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, Avrupa ulus devletleri, yalnızca kendi vatandaşlarına yönelik değil herkes açısından başvurulabilir, daha eksiksiz ve uluslararası insan hakları koruma mekanizmaları oluşturmuştur. Bu insan hakları bütünü, her bir insanın onurunu, bireylerin belirli bir devletin vatandaşları olarak yararlandıkları kazanılmış hakların üzerinde ve ötesinde görmektedir.

Bu insan hakları bütünü, insanlığımızı ve hepimizin benzersiz bireyselliğini teyit etmektedir. Çeşitlilik olmaksızın bir birlik içerisine asimile olmamız, zorunlu homojenleştirme ve ruh kaybı anlamına gelirken, insanlık ve dayanışmayla iç içe geçmeyen çeşitlilik, karşılıklı tanıma ve sosyal katılımı imkansız kılar. Eğer ortak bir kimlik varsa, bu kimliğin gerçekleşebilmesi, her bir bireyin eşit onuruna yönelik saygıya ve dünyanın kalanına karşı açıklığa dayalı düşünce yapısını gerektirir. Diyalog ve başkalarıyla etkileşim bu düşünce yapısının esasını oluşturur.

2.3 Standartlar ve araçlar: Avrupa Konseyi'nin elli yıldaki kazanımları⁶

Avrupa'nın değerler üzerinde vardığı sağlam uzlaşma, Avrupa Konseyi'nin çeşitli belgelerinde kendini göstermektedir: Üye devletlerin tamamını ya da bazılarını bağlayan sözleşmeler, anlaşmalar ile tavsiyeler, beyanlar ve görüşler.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950), savaş sonrasında insan onuruna adanmışlığı somutlaştırmış ve içtihatlarıyla Sözleşmeyi bugünkü koşullarda yorumlayan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ni vücuda getirmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 12 No'lu Protokol (2000), ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasını içermektedir. (1961'de kabul edilen 1996'da gözden geçirilen) Avrupa Sosyal Şartı, bu şartın ortaya koyduğu sosyal hakların herkese ayırım gözetilmeksizin uygulanmasına açıklık getirmiştir. Bakanlar Komitesi'nin Kadın ve Erkek Eşitliği Bildirisi (1988) her alanda cinsiyetle bağlantılı ayrımcılığın insan haklarının ve temel hürriyetlerin tanınmasının, yararlanılmasının ve uygulanmasının önünde bir engel teşkil ettiğini bildirmektedir. Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsü Avrupa Sözleşmesi (1997) üye devletlerin göçmen işçilere, vatandaşlarından daha kötü muamele edemeyeceklerini hükme bağlamaktadır.

Avrupa Kültür Sözleşmesi (1954), kıtanın "ortak kültürel mirasını" ve bununla bağlantılı kültürlerarası öğrenime olan gereksinimi onaylarken, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi (1989) kültürün gelişmesi ve görüşlerin

⁶ Bkz. Ek - Temel sözleşmelerin onay durumu hakkındaki tablo.

serbestçe oluşması için yayıncılığın öneminin altını çizmiştir. Kültürel Mirasın Toplum için Değeri Çerçeve Sözleşmesi (2005), bu miras hakkında bilgi sahibi olunmasının güven ve anlayışı nasıl teşvik edebileceğini tanımlamaktadır.

Çeşitliliği hoşgörü ruhu içerisinde ilerletmek ve korumak, Avrupa Bölgesel veya Azınlık Dilleri Şartı (1992) ve Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nin (1995) temasıydı. Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi (1980), Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılmaları Avrupa Sözleşmesi (1992) ve Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılmalarına İlişkin Avrupa Şartı (2003, değişik), tıpkı Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin özellikle "yabancıların" entegrasyonu hakkındaki Stuttgart Bildirisi (2003) gibi, kamu hayatına katılım konularına değinmiştir. Avrupa Konseyi/UNESCO Avrupa Bölgesinde Yükseköğretimle İlgili Belgelerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme (1997) belgelerin denkliliğini tanıırken, müracaatçının inançları, itikadı ve statüsü gibi dış faktörleri göz önünde bulundurmayı yasaklamıştır.

Avrupa Konseyi'nin Kültürlerarası Diyaloğu Geliştirme Stratejisine İlişkin Faro Bildirisi'nden (2005) önce, kültürlerarası diyaloğun kendisi Opatika Bildirisi'nde (2003) kültürden sorumlu Bakanlar için bir tema haline gelirken, eğitimden sorumlu Bakanlar, Atina Bildirisi'nde (2003) kültürlerarası eğitimi ele almıştır. Gençlikten sorumlu Bakanlar, 2005 yılında Budapeşte'de insan hakları eğitimi, küresel dayanışma, çatışmaların dönüştürülmesi ve dinlerarası işbirliğine öncelik vermişlerdir. Bu arada, 1980'lerden bu yana, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, kültürlerarası ve dinlerarası diyaloğun çeşitli yönleri hakkında bir dizi tavsiye, karar, görüşme ve tartışmayla konuya katkıda bulunmuştur.⁷ Devlet ve Hükümet Başkanları Üçüncü Zirvesi'nde kabul edilen Eylem Planı, bir yandan toplumların uyumunu güvence altına alırken, kültürel çeşitliliği yönetmek ve ilerletmek için stratejiler geliştirilmesini uygulamaya koymuş ve dini boyut dahil olmak üzere kültürlerarası diyaloğu teşvik etmiştir.

Avrupa Konseyi ayrıca bir hükümetlerarası örgüt olarak da faaliyet göstermektedir ve denetim mekanizmaları, eylem programları, benimsediği politikalar ve uluslararası ortaklarla işbirliği yoluyla sadece kendi bölgesinde değil, dünyanın geri kalanı üzerinde de nüfuza sahiptir. Bu çerçevede, önemli bir vasıta da, üye devletlerde ırkçılığı ve her türlü hoşgörüsüzlüğü ve ayrımcılığı denetleyen, Genel Politika Tavsiyeleri üreten ve bilinç artışı sağlamak üzere sivil toplumla birlikte çalışan Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'dur (ECRI). ECRI, BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi (CERD), AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR) ve Avrupa Birliği'nin Temel Haklar Ajansı (FRA) ile bağlantı halindedir. Daha genel anlamda, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, insan haklarına ilişkin olarak eğitimin, bilincin ve saygının artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Konseyi'nin anayasal meseleler

⁷ Parlamenter Meclis'in seçilen tavsiyelerine ilişkin referanslar Ek'te bulunabilir.

hakkındaki danışma kurumu olan Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu ("Venedik Komisyonu") Avrupa'nın anayasal mirasının getirdiği standartlara uyumlu anayasaların kabulünde öncü rolü oynamakta ve azınlıkların hakları konusunda sık sık görüş bildirmektedir. "Kuzey - Güney Merkezi" kültürler arasında önemli bir diyalog ortamı ve Avrupa ile komşu bölgeler arasında bir köprü haline gelmiştir.

2.4 Diyalog kurulamamasının riskleri

Diyalog kurulamamasının risklerinin tam olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Diyaloga girmemek, başkaları hakkında klişe algılamalar geliştirmeyi daha kolay kılmakta ve karşılıklı şüphe, gerilim ve endişe ortamı oluşturmakta, azınlıkları günah keçileri haline getirmekte ve genel olarak hoşgörüsüzlük ile ayrımcılığı beslemektedir. Toplumlar içerisinde ve arasında diyaloga bozulması, bazı durumlarda aşırılığın ve gerçekte terörizmin ortaya çıkmasına ve bazılarının bu durumdan çıkar sağlamalarına müsait bir ortam yaratabilmektedir. Uluslararası düzey dahil kültürlerarası diyalog, komşular arasında vazgeçilmez bir unsurdur.

Çeşitliliğin hakim olduğu bir ortama kapının kapatılması, yalnızca aldatıcı bir güvenlik sağlar. Dışlayıcı bir topluluğunun belirgin şekilde güvence sağlayan rahatlıklarına geri çekilmek, boğucu bir konformizmin ortaya çıkmasına neden olabilir. Diyalog yokluğu herkesi, küreselleşmiş bir dünyada kişisel ve sosyal gelişme için gerekli olan yeni kültürel açılımların sağlayacağı faydalardan mahrum bırakır. Bölünmüş ve birbirini dışlayan topluluklar, sıklıkla bireysel özerkliğe ve insan haklarının ve temel hürriyetlerin engelsiz bir şekilde kullanımına düşman bir ortam sağlamaktadır.

Diyalog yokluğu, Avrupa'nın kültürel ve politik mirasından çıkarılan dersleri göz önünde bulundurmamaktır. Avrupa tarihi, komşumuzla iletişim kurmak ve birbirimizi ayıran sınırları aşarak işbirliği yapmak üzere gerçek bir kararlılık ortaya çıktığında, barışçıl ve üretken olmuştur. Diğerine karşı açıklığın yok olduğu durumlar ise çoğunlukla insanların felaketine yol açmıştır. Yalnızca diyalog insanların çeşitlilik içerisinde birlik halinde yaşamalarını sağlar.

3. Kavramsal çerçeve

3.1 Kültürlerarası diyalog kavramı

Beyaz Kitabın amaçları açısından, kültürlerarası diyalog, farklı etnik, kültürel, dini ve dilsel geçmişleri ve mirasları olan bireylerle gruplar arasında, karşılıklı anlayış ve saygı temelinde görüşlerin açık ve saygılı bir şekilde değişiminden oluşan bir süreç olarak anlaşılmaktadır. Kültürlerarası diyalog, bir bireyin kendini ifade etme özgürlüğü ve yetisi yanında, başkalarının görüşlerini dinleme isteği ve kapasitesini gerektirir. Kültürlerarası diyalog, kültürel olarak çeşitlilik gösteren toplumların siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik entegrasyonu ve uyumuna katkıda bulunmaktadır. Eşitliği, insan onurunu ve ortak hedef duygusunu beslemektedir. Çeşitli dünya görüşleri ve uygulamaları hakkında daha derin bir anlayış geliştirmeyi, işbirliği ve katılımı (ya da seçim yapma özgürlüğünü) artırmayı, kişisel gelişme ve dönüşmeyi sağlamayı, hoşgörü ve başkalarına karşı saygıyı ilerletmeyi hedeflemektedir.

Kültürlerarası diyalog, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne karşı tam saygıyı ilerletmek temel hedefi doğrultusunda pek çok amaca hizmet edebilir. Kültürlerarası diyalog, hiç kimseyi marjinalleşmiş ya da dışarıdan gelen olarak tanımlamayan, kapsayıcı toplumların asli bir özelliğidir. Kültürlerarası diyalog, güçlü bir aracılık ve uzlaşma aracıdır: Entegrasyon ve sosyal uyumu beslerken, bir yandan da kültürel fay hatlarını aşmak suretiyle eleştirel ve yapıcı bir etkileşim sağlayarak, sosyal bölünmüşlük ve güvensizlik hakkındaki gerçek kaygılara hitap eder. Seçme özgürlüğü, ifade özgürlüğü, eşitlik, hoşgörü ve insan onuruna karşılıklı saygı, bu bağlamda rehber ilkeler arasındadır. Başarılı bir kültürlerarası diyalog, - açık fikirlilik, diyaloga girmekte ve başkalarının görüşlerini ifade etmesine izin vermekte isteklilik, çatışmaları barışçıl yollarla çözme kapasitesi ve başkalarının sağlam temele dayanan argümanlarının kabul edilmesi de dahil olmak üzere - demokrasi kültüründen beslenen tutumlardan pek çoğunu gerektirmektedir. Kültürlerarası diyalog, demokratik istikrarın güçlendirilmesine, kamu hayatında ve siyasi söylemlerde ön yargı ve genellemelerle mücadeleye, çeşitli kültürel ve dini topluluklar arasında koalisyon oluşturmayı kolaylaştırmaya katkıda bulunmak suretiyle - çatışma sonrası durumlar ve "donmuş çatışmalar" dahil olmak üzere - çatışmaların önüne geçmeye ya da yeniden canlanmasını önlemeye yardımcı olur.

Kolay çözümlü hiç bir sorun yoktur. Kültürlerarası diyalog bütün kötülüklerin çaresi ve bütün soruların yanıtı değildir; kapsamının sınırlı olabileceği teslim edilmelidir. Çoğu kez, haklı olarak, diyalogu reddedenlerle diyalog kurmanın imkansızlığına işaret edilmekle birlikte, bu durum açık ve demokratik toplumların daimi diyalog fırsatları sunma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Diğer yandan, halihazırda diyaloga hazır olan ancak "değerlerimizi" paylaşmayan - ya da tam olarak paylaşmayan - kişilerle diyalog, sonunda insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü değerlerinin önemi ve pratikte uygulaması hakkında pekala bir uzlaşmaya varılabilecek uzun bir etkileşim sürecinin başlangıç noktası olabilir.

3.2 Çok kültürlü bir ortamda kimlik oluşturma

Bireysel insan onuru toplumun temel taşıdır. Bununla birlikte birey, bu anlamda homojen bir sosyal aktör değildir. Tanımı itibarıyla kimliğimiz, bizi başkalarıyla aynı değil, benzersiz kılar. Kimlik, çeşitli öğelerin karmaşık ve bağlamsal açıdan hassas bir bileşimidir.

Bir bireyin kendi kültürünü seçme özgürlüğü esastır; insan haklarının ana veçhesidir. Eş zamanlı olarak ya da yaşamlarının çeşitli kademelerinde, herkes farklı kültürel bağlılıklar benimseyebilir. Her bir birey belirli bir oranda kendi mirasının ve sosyal geçmişinin ürünü olmasına rağmen, çağdaş modern demokrasilerde, herkes kendi kimliğini farklı kültürel bağlantılarla bütünleyerek zenginleştirebilir. Hiç kimse, belirli bir grup, topluluk, düşünce sistemi ya da dünya görüşü içerisinde kendi arzusu hilafına kısıtlanmamalı, tersine geçmişteki seçimlerini reddetmekte ve - insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü evrensel değerleriyle uyumlu oldukları sürece - yeni seçimler yapmakta özgür olmalıdır. Karşılıklı açıklık ve paylaşım, çok kültürlü yakın ilişkinin iki özdeş yönüdür. Bunların her ikisi de, başkalarına saygı kuralına uymak kaydıyla, kendi kültürlerini yaşamakta özgür olan bireyler ve gruplara uygulanan birlikte var olma kurallarıdır.

Dolayısıyla kültürlerarası diyalog, çok kültürlü bir ortamda çoklu kültürel bağlantıları yönetmekte önemlidir. Kültürlerarası diyalog yeni açılımlara ve deneyimlere yanıt veren, bir bireyin kendi kökenlerini terk etmeksizin kimliğine yeni katmanlar ekleyen ve sürekli yeni bir kimlik dengesi sağlayan bir mekanizmadır. Kültürlerarası diyalog, kimlik politikalarının dipsiz kuyularından kaçınmamıza ve modern toplumların sorunlarıyla yüzleşmemize yardımcı olmaktadır.

3.3 Kültürel çeşitliliğe yönelik önceki yaklaşımlar

Takriben 1870 - 1945 yılları arasında ulus devletler Avrupası'nın zirvesinde, bir devletin sınırları dahilinde yaşayan herkesin - diğer unsurların yanı sıra milli ve bazen milliyetçi ritüeller aracılığıyla - birbirini takip eden nesillerin içinde sosyalleştiği hakim düşünce yapısına asimile olması gerektiği yaygın olarak varsayılmıştır. Bununla birlikte, son yüzyıllarda Avrupa, örneğin orta ve doğu Avrupa tarihinin belirli dönemleri boyunca, farklı kültürlerin ve dinlerin, karşılıklı hoşgörü ve saygı ortamı içerisinde barışçıl olarak nasıl bir arada var olabileceklerini anlamamıza yardımcı olan, daha olumlu deneyimler yaşamıştır.

Savaş sonrasında bölünen Avrupa'nın batı kısmında, göçmenlik deneyimi çok kültürlülük olarak bilinen yeni bir sosyal düzen kavramı ile bağlantılı hale geldi. Bu kavram, azınlık topluluklarının düşünce yapılarının, "ev sahibi" çoğunluğunkilerle aynı değerlerde algılanmasının politik olarak tanınması gerektiğini savundu. Bu durum bariz olarak asimilasyon politikasından radikal bir ayrış teşkil etmesine rağmen, gerçekte çok kültürlülük, azınlıkla çoğunluğun birbirine zıt olduğu şematik toplum kavramını genelde aynen

paylaştı ve farklılık gösterdiği tek nokta azınlığın çoğunluğa asimile edilmesinden ziyade, çoğunluktan ayrılmasını onaylamak oldu.

Opatija Bildirisi (2003) bu paradigmayı reddetmiştir. Bildiri, kültürel çeşitliliği tanımlarken, “bu prensibin “azınlık” ve “çoğunluk” bakımından münhasıran uygulanamayacağını zira, bu modelin, kültürleri ve toplulukları ayırdığını ve bunları, sosyal davranış ve kültürel genellemelerin grupların statülerine göre belirlendiği durağan bir konumda kategorize ederek damgaladığını” ileri sürmüştür. Kısmen örtüşen kimlikler birbiriyle çelişki değildir: Bunlar bir kuvvet kaynağıdır ve ortak müstereğin mümkün olduğuna işaret etmektedir.

İyi niyetlerle harekete geçirilmesine rağmen, çok kültürlülük artık pek çok kişi tarafından, toplumsal parçalanmayı ve karşılıklı anlayışsızlığı besliyormuş ve sanki tek unsurdan oluşan aktörlermiş gibi algılanan azınlık toplulukları içerisindeki bireylerin - ve özellikle kadınların - haklarının aşındırılmasına katkıda bulunuyormuş gibi görülmektedir. Çağdaş toplumların kültürel çeşitliliği, tecrübeye dayanan bir gerçek olarak onaylanmak zorundadır. Bununla birlikte, danışmaların tekrarlayan bir teması da ankete yanıt verenlerin çok kültürlülüğü artık kendilerini rahat hissetmedikleri bir politika olarak görmeleri idi.

Bu modellerden (asimilasyon ve çok kültürlülük) hiç biri herhangi bir devlette tek başına ve bütün olarak uygulanmamaktadır. Bunların bazı unsurları, her ikisinin de en iyi yönlerini bir araya getirmek suretiyle oluşmakta olan kültürlerarası paradigma sayesinde biraraya gelmektedir. Bu yaklaşım asimilasyondan birey üzerine odaklanmayı, çok kültürlülüğten de kültürel çeşitliliğin tanınmasını almaktadır. Ayrıca, entegrasyon ve sosyal uyum açısından kritik olan yeni bir öğeyi, eşit insan onuru ve ortak değerler temelinde diyalogue eklemektedir.

3.4 Kültürlerarası diyalog koşulları

3.4.1 İnsan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü

Avrupa Konseyi tarafından üstün tutulan evrensel değerler, kültürlerarası diyalogun bir koşuludur. Tüm insanların eşit onuruna, insan haklarına, hukukun üstünlüğüne ve demokratik değerlere saygının yokluğunda diyalog gerçekleştirilemez. Bu değerler ve özellikle ifade özgürlüğüne ve diğer temel özgürlüklere saygı, hakimiyet kurmamayı güvence altına alır; dolayısıyla diyalogun kuvvet argümanından ziyade, argüman gücü ile yönetilmesini sağlamak bakımından elzemdir.

Kültürlerarası konularda, birbiriyle çelişen insan haklarının ileri götürülmesi için adil bir denge kurulmalıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatları ve ECRI ya da Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi Danışma Komitesi gibi denetim kuruluşlarının icraatları, uygulamada böyle bir dengenin nasıl kurulabileceğini göstermektedir.

Etnik, kültürel, dini ve dilsel bağılılıkları ya da gelenekleri, bireylerin insan haklarından yararlanmalarını ya da topluma sorumlu bir şekilde katılımlarını önlemek üzere öne sürülemez. Bu prensip, özellikle cinsiyet temelli ya da diğer ayrımcılık şekillerine maruz kalmama hakkı, çocukların ve gençlerin hak ve menfaatleri ile belirli bir dini ya da inancı uygulama ya da uygulamama özgürlüğü açısından geçerlidir. Zorla evlendirmeler, "namus cinayetleri" ya da kadın sünneti⁸ gibi insan hakları suistimalleri, hangi kültürel bağlam içerisinde olursa olsun asla haklı gösterilemez. Aynı şekilde - gerçek ya da imgesel - bir "baskın kültürün" kuralları, ayrımcılık, nefret söylemleri ya da din, ırk, etnik köken veya başka bir kimliğe dayalı ayrımcılığı haklı çıkarmak üzere kullanılamaz.

Demokrasi, siyasi sistemimizin temelidir ve vatandaşlara yalnızca sosyal varlıklar, ulusun iyiliğine katkıda bulunanlar ya da yararlananlar olarak değil, ayrıca politik aktörler olarak da değer verilir. Bireylerin üyesi buldukları toplumlarla kendilerini özdeşleştirmelerine yardımcı olması ile karar alımı ve iktidarın kullanımında meşruiyeti sağlaması sayesinde demokrasi gelişip serpilmiştir. Avrupa Konseyi'nin son yirmi yıldaki gelişimi, demokrasinin gücüne ilişkin güçlü bir tanıktır. Kendi başına engin bir demokratik standart olan eleştirel ve yapıcı diyalog, çoğulculuk, kapsayıcılık ve eşitlik gibi diğer demokratik prensipleri tanımak zorundadır. Diyaloğun demokratik kültürün ruhunu ve temel öğelerini kabul etmesi önemlidir: Bunlar, katılımcılar arasındaki karşılıklı saygı ve herkesin ortak bir nokta arama ve bulmaya hazır olmasıdır.

Demokratik toplumlardaki hukukun üstünlüğüne dair temel standartlar, kültürlerarası diyalogun gelişebileceği çerçevenin gerekli öğeleridir. Bunlar güçler ayrılığını, yasaların netliğini ve herkesin yasalar önünde eşitliğini güvence altına almaktadır. Bunlar, kamu makamlarının keyfi ve ayrımcı kararlar almasını önler ve hakları ihlal edilen bireylerin mahkemeler önünde haklarının iadesini arayabilmelerini sağlar.

3.4.2 Eşitlik, onur ve karşılıklı saygı

Kültürlerarası diyalog, bir bireyin kendisini başkalarının perspektifinden gördüğü yansıtmacı bir bakış açısı gerektirmektedir. Avrupa Konseyi'nin değerleri temelinde, kültürlerarası diyalog, insan olarak bireye saygı, (eşit değer statüsünün herkes tarafından benimsendiği) karşılıklı tanıma ve (ortaya çıkan bütün taleplerin herkesin paylaşabileceği kurallara tabi olduğu) tarafsız muamele ile nitelendirilen demokratik bir yapıyı gerektirmektedir.

Bu durum kültürlerarası yaklaşımı, önceki modellerden daha net bir şekilde ayırmaktadır. Asimilasyonun tersine, kültürlerarası yaklaşım, eğer toplumsal gerilimlerden uzak durulacaksa, resmi makamların yalnızca çoğunluğun

⁸ Kadın sünneti hakkında, Bkz. *Collins ve Akaziebie - İsveç davası*, 23944/05 sayılı ve 8 Mart 2007 tarihli karar.

düşünce yapısını kabul etmekten ziyade, tarafsız olması gerektiğini teslim eder. Bununla birlikte, kültürlerarası diyalog, çok kültürlülüğün tersine, ahlaki göreceliğe yer bırakmayan ortak bir özü savunmaktadır. Diğer iki modelin aksine kültürlerarası diyalog, hükümetlerin kendi başlarına çözemeyecekleri şekilde, günlük yaşamın sorunlarını karşılıklı tanımaya dayalı olarak çözmek konusunda sivil toplumun örgütlenme alanında oynadığı kilit rolü kabul eder.

Eşitlik ve karşılıklı saygı kültürlerarası diyalogun önemli yapı taşlarındandır ve kültürlerarası diyalogun gerçekleştirilmesinin önündeki engelleri ortadan kaldırmada elzemdir. Eşitliğe doğru ilerlemenin olmadığı yerlerde, nedenlerinin kökü başka yerde yatsa bile, sosyal gerilimler kültürel alanda ortaya çıkar ve bizzat kültürel kimlikler küçük düşürmek üzere kullanılabilir.

3.4.3 Cinsiyet eşitliği

5'inci Kadın - Erkek Eşitliği Avrupa Bakanlar Konferansı'nın (2003) vurguladığı gibi, kadın ve erkek arasındaki eşitlik değişen toplumlarda temel konulardandır. Bu, demokrasinin can alıcı bir ögesidir. Cinsiyet eşitliği, insan haklarının ayrılmaz bir parçasıdır ve cinsiyete dayalı ayrımcılık insan haklarından ve özgürlüklerinden yararlanmanın önündeki bir engeldir. Kadınların insan haklarına saygı, herhangi bir kültürel çeşitlilik tartışmasının müzakere edilemez temelini oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadele, gizlice fırsat kollayan genellemelere neden olmamalıdır. "Ev sahibi" toplulukta her şey mükemmelmiş de azınlıklar ve belirli dinlere bağlı olanlarla ilgili her şey sorunluymuş gibi, "azınlık toplulukları" ve "cinsiyet eşitsizliği" arasında kural haline getirilmiş denklemlerin meşru olmadığını vurgulamak önemlidir. Hiç bir topluluğun cinsiyet eşitliği ya da eşitsizliği hakkında tekele sahip olmamasından dolayı, yaygın cinsiyet deneyimleri toplumsal sınırlarla örtüşebilmektedir.

Cinsiyet eşitliği, kültürlerarası diyaloga olumlu bir boyut katmaktadır. Bireysel kimliğin karmaşıklığı, basmakalıp hale getirilmiş, toplulukçu bakış açısı içerisinde dayanışmaları algılanamaz hale getirmektedir. Cinsiyet eşitsizliğinin diğer konularla kesişmesi, "azınlık" ve "ev sahibi" geçmişinden gelen kadınları içeren kültürlerarası projelerin ortak deneyimler üzerine inşa edilebileceği anlamına gelmektedir.

Avrupa Konseyi'nin Gözden Geçirilmiş Sosyal Uyum Stratejisi, kadın ve erkekler arasındaki eşitliğin temel ve son derece yerinde bir taahhüt olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu strateji, sosyal uyum alanı ve kültürlerarası diyalog içerisinde "cinsiyet odaklı bakış açısı" nı teşvik etmektedir.

3.4.4 Kültürlerarası diyalogun önündeki engellerle mücadele

Kültürlerarası diyalogun önünde pek çok engel bulunmaktadır. Bunlardan bazıları farklı dillerde iletişim kurma zorluğunun sonucudur. Ancak diğerleri, iktidar ve siyaseti ilgilendirir: Özellikle dezavantajlı ve marjinalleşmiş gruplara ait insanlar üzerine yüklenen deneyimler olan ayrımcılık, yoksulluk ve sömürü, diyalogun önündeki yapısal engellerdir. Pek çok Avrupa toplumunda "öteki"nden, "yabancılar"dan ya da belirli dini kimliklerden nefreti telkin eden gruplar ve siyasi örgütler bulunabilir. Irkçılık, yabancı düşmanlığı, hoşgörüsüzlük ve tüm diğer ayrımcılık şekilleri diyalog fikrini reddeder ve diyalogu hakir gören bir yaklaşımı temsil eder.

3.5 Dini boyut

Avrupa'nın zengin kültürel mirasının bir kısmı, hayatın amacına ilişkin bir dizi dinsel ve laik algıdır. Hıristiyanlık, Musevilik ve İslam, kendi iç yorumlar yelpazesıyla kıtamızı derinden etkilemiştir. Buna rağmen inancın topluluğun belirleyici özelliği olduğu çatışmalar, Avrupa'nın eski ve yakın geçmişinin bir özelliğidir.

Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, demokratik toplumun temellerinden biridir ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9'uncu maddesi tarafından korunmaktadır. Bu özgürlük, inananların olduğu kadar ateistlerin, agnostiklerin, şüphecilerin ve ilgisizlerin kimliğine ve yaşamı algılamalarına ilişkin en temel öğelerden birisidir. Bu özgürlüğü garanti ederken, 9'uncu madde, sözkonusu özgürlüğün ifadesinin dışı vurumunun belirli koşullar altında kısıtlanabilmesine izin vermektedir. Kamu alanlarında, özellikle eğitimde, dini semboller konusu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından ele alınmıştır.⁹ Üye devletler arasında dini konularda uzlaşmanın görece eksikliği nedeniyle, Mahkeme devletlere bu alanda - sınırsız olmamakla birlikte - geniş bir "takdir alanı" (tasarruf hakkı) vermek eğiliminde olmuştur.

Avrupa Konseyi'nin gündemi ve dini toplulukların kaygıları arasında belirgin örtüşmeler vardır: İnsan hakları, demokratik vatandaşlık, değerlerin, barışın, diyalogun, eğitimin ve dayanışmanın ilerletilmesi. Ve dinlerarası diyalog yoluyla farklı kültürler arasında anlayışın artmasına katkıda bulunmanın, bizzat dini toplulukların sorumluluğu olduğu konusunda danışmalar sırasında bir uzlaşmaya varılmıştır.

Diyalog açısından dini toplulukların önemli rolü, sözkonusu topluluklar ve resmi makamlar arasında bu alanda çaba gösterilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Avrupa Konseyi halihazırda, Parlamenter Meclis'in çeşitli

⁹ Örneğin *Kurtulmuş - Türkiye davası*, 65500/01 nolu ve 24 Haziran 2006 tarihli karar; *Leyla Şahin - Türkiye davası*, 10 Kasım 2005 tarihli yargı kararı (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Büyük Dairesi); *Dahlab - İsviçre davası*, 15 Şubat 2001 tarihli karar.

girişimleri ve 2000 yılından bu yana dini toplulukların temsilcilerini Avrupa Konseyi'nin insan hakları gündemiyle tanıştırmaya amacıyla bir araya getiren İnsan Hakları Komiseri'nin seminerleri aracılığıyla, bu amaca hizmet etmiştir. Devletin, çeşitli dinlerin, itikatların ve inançların yerine getirilmesinde tarafsız düzenleyici rolünü muhafaza etmesi gerekmesine rağmen, dini gereklerin yerine getirilmesi çağdaş yaşamın bir parçasıdır ve dolayısıyla resmi makamların ilgisinin dışında olamaz ve olmamalıdır.¹⁰ "Volga Forumu Bildirisi" (2006)¹¹ Avrupa Konseyi'nin dini organizasyonlarla "açık, şeffaf ve düzenli bir diyaloga" girmesi için çağrıda bulunurken, bu diyalogun evrensel değerler ve prensiplerle desteklenmesi gerektiğini teslim etmektedir. Bu şekilde, her bir üye devletin dini topluluklarla diyaloga girdiği yuvarlak masa yaklaşımı yinelenebilir. Kültürlerarası diyalogun dini boyutları hakkındaki *San Marino Bildirisi* (2007)¹² dinlerin diyalogu artırması ve geliştirmesi gerektiğini teyit etmektedir. Bu bildirinin kapsamı, kadın-erkek eşitliği de dahil olmak üzere, insan haklarını ilerleterek bireysel insan onurunu korumak, sosyal uyumu güçlendirmek ve karşılıklı anlayış ve saygıyı beslemek yönündeki ortak tutku olarak tanımlanmaktadır. *San Marino Bildirisi*'nde, mevcut dini ve sivil toplum temsilcileri Avrupa Konseyi'nin bu alandaki ilgisini memnuniyetle karşılamışlar; Avrupa Konseyi'nin, *bütün* vatandaşların düşünce, vicdan ve din özgürlüklerini, hak ve görevlerini, devlet ve dinlerin kendi özerkliklerini savunurken, aynı zamanda çeşitli dinler karşısında tarafsız kalacağını teslim etmişlerdir. Sözkonusu temsilciler, dini gerekleri yerine getirmenin, ayrımcılık olmaksızın ve inanmayanların haklarına gerektiği şekilde saygı göstererek, sağlık ve eğitim gibi diğer alanlardaki kamu politikaları üzerindeki etkisini ele almak üzere uygun forumlara gereksinim olduğunu değerlendirmişlerdir. Dini olmayan dünya görüşüne sahip insanlar, toplumun ahlaki temelleri üzerindeki tartışmalara dini temsilcilerle birlikte katkıda bulunmak ve kültürlerarası diyalog için forumlarda yer almak konusunda eşit haklara sahiptir.

8 Nisan 2008'de, Avrupa Konseyi, deneysel temelde, "Dinsel ve inançsal gerçeklerin öğretilmesi: Eğitimde dinler ve inançlar hakkında bilgi elde etmede bir araç; demokratik vatandaşlık, insan hakları ve kültürlerarası diyalog için eğitime bir katkı" temasıyla kültürlerarası diyalogun dini boyutları hakkında bir görüş değişimi gerçekleştirmiştir. Avrupa Konseyi'nin üye ve gözlemci devletleri ile örgütün kurumsal ortakları, Avrupa Komisyonu, Avrupa'da geleneksel olarak mevcut dinlerin ve diğer inançların temsilcileri, hükümetlerarası kuruluşlar/sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, uzmanlar ve medya temsilcileri "Görüş Değişimi"ne katılmışlardır. Yenilikçi ve deneysel bu faaliyetin ana amacı, Avrupa Konseyi'nin temel değerlerini - insan

¹⁰ Örneğin *Leyla Şahin – Türkiye davası* (Büyük Daire), 44774/98 nolu ve 10 Kasım 2005 tarihli yargı kararı, paragraf 107.

¹¹ "Kültürler Diyalogu ve İnançlar Arası İşbirliği" (Volga Forumu) Uluslararası Konferansı nihai belgesi, Nizhniy Novgorod/Rusya Federasyonu, 7-9 Eylül 2006 (www.coe.int/dialogue adresinde bulabilirsiniz).

¹² "Kültürlerarası Diyalogun Dini Boyutu" hakkındaki Avrupa Konferansı Sonuç Bildirisi, San Marino, 23 ve 24 Nisan 2007 (www.coe.int/dialogue adresinde bulabilirsiniz).

haklarına saygı, demokrasinin ileriye götürülmesi ve hukukun üstünlüğü - iletirmek ve güçlendirmek, böylece Avrupa toplumu içerisindeki karşılıklı saygı ve bilinç, hoşgörü ve anlayışı geliştirmeye katkıda bulunmaktadır. Bu amaçla çalışma, dinlerin temsilcilerini ve diğer sivil toplum aktörlerini, farklı inançların temsilcileri de dahil olmak üzere, temelinde bu değerlerin bulunduğu bir konuda açık ve şeffaf bir diyaloga dahil etmek suretiyle bir araya getirmiştir. Burada amaç, ilahiyat tartışmasına girmek ya da inançlararası diyalog çerçevesi haline gelmek değildir.

Resmi makamlarla dini topluluklar arasında teşvik edilmesi gereken diyaloga ek olarak, dini toplulukların kendi aralarında da diyaloga gereksinim vardır (dinlerarası diyalog). Avrupa Konseyi, doğrudan kendi görev alanı içinde olmayan dinlerarası diyalogu, sıklıkla kültürlerarası diyalogun bir parçası olarak kabul etmiş ve insan haklarını, demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü çok kültürlü bir Avrupa içerisinde etkin bir şekilde artırma yönünde dini toplulukları teşvik etmiştir. Dinlerarası diyalog, sosyal sorunların çözümlerine ilişkin olarak toplum içerisinde daha güçlü bir uzlaşma olmasına da katkıda bulunabilir. Ayrıca, resmi makamların hiç değilse ulusal kanunlar altında tanınmaya çalışan dinler ve inançların yetkilendirilmiş temsilcileriyle iletişim kurmasını sağlamak üzere, Avrupa Konseyi, dini topluluklar ve felsefi inançlar içerisinde diyaloga (dinleriçi ve inançlarıçi diyalog) olan gereksinimi de görmektedir.

4. Kültürlerarası diyalogun ilerletilmesine yönelik beş politika yaklaşımı

Kültürlerarası diyalogun ilerletilmesine ilişkin olarak tüm tarafları ilgilendiren, farklı ama yine de birbiriyle bağlantılı beş boyut bulunmaktadır. Kültürlerarası diyalog, kültürel çeşitliliğin demokratik bir şekilde yönetilmesine bağlıdır. Kültürlerarası diyalog, katılım ve demokratik vatandaşlığı gerektirmektedir. Kültürlerarası bilgi birikiminin kazanılmasını talep etmekte, diyalog için açık alanlara gereksinim duymaktadır. Son olarak, kültürlerarası diyalogun uluslararası boyuta taşınması gerekmektedir. Sözkonusu beş boyut yapılan çalışmalarla sınanmıştır.¹³

4.1 Kültürel çeşitliliğin demokratik yönetimi

4.1.1 Çeşitliliğe değer veren bir politik kültür

Çeşitliliğe değer veren bir politik kültürün temel taşları, ortak değerler olan, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk, hoşgörü, ayrımcılık yapmama ve karşılıklı saygıdır.

Çeşitlilik kültürü sadece, demokrasi, çoğunluğun yönetimini azınlıklara mensup kişilerin haklarıyla bağdaştırmışsa gelişebilir. Herkes için hakların etkili bir şekilde korunmasını sağlamaksızın, çoğunluğun iradesini azınlığa dayatmak, ortak Avrupa anayasal mirasının değerleriyle uyumlu değildir. Birlik ve çeşitliliği bir araya getirmeye kendisini adanmış bir Avrupa topluluğu, "kazanan herşeyi alır" toplumu olamaz; bunun yerine politik arenayı eşitlik ve karşılıklı saygı ile doldurmalıdır. Demokrasi, basitçe, çoğunluğun görüşlerinin daima üstün olması anlamına gelmemektedir: Azınlıklara mensup kişilere adil ve doğru bir şekilde muamele edilmesini sağlayan ve baskın konumun suistimalini önleyen bir denge sağlanmalıdır.¹⁴

Kültürel çoğulculuğu destekleyen siyasi bir kültür geliştirmek zor bir görevdir. Bu siyasi kültür, eleştirel düşünce ve yeni fikirler kapasitesi yaratan bir eğitim sistemi ile insanların katılımına ve kendini ifade etmelerine izin veren alanlar gerektirmektedir. Kanun uygulayıcıları, politikacılar, öğretmenler ve diğer mesleki gruplar ile sivil toplum liderleri kültürel açıdan çeşitlilik gösteren topluluklarda çalışmak üzere eğitilmelidir. Kültür dinamik olmalı ve deneysel olarak tanımlanmalıdır. Tarafsız bilgi ve yeni fikirleri yaymak ve

¹³ Danışma görüşmeleri sırasında önerilen iyi uygulama örneklerinin bir koleksiyonu internette www.coe.int/dialogue adresinde yayınlanacaktır.

¹⁴ Bkz. *Leyla Şahin – Türkiye davası (Büyük Daire)*, 44774/98 nolu ve 10 Kasım 2005 tarihli yargı kararı, paragraf 108. Ayrıca Bkz. tarafları "topraklarında yaşayan bütün kişiler arasında, bu kişilerin etnik, kültürel, dilsel ya da dini kimliğine bakılmaksızın, özellikle eğitim, kültür ve medya alanlarında karşılıklı saygı, anlayış ve işbirliğini ilerletmek üzere bir hoşgörü ve kültürlerarası diyalog ruhunu teşvik etmek ve etkili önlemler almak üzere" yükümlü kılan Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'nin 6'ncı maddesi.

genellemelere meydan okumak üzere medyaya çağrıda bulunulmalıdır. Özellikle, sağlam bir sivil toplumu içeren çok sayıda girişim ve kendini konuya hasretmiş taraflar mevcut olmalıdır.

4.1.2 İnsan hakları ve temel özgürlükler

İnsan hakları, kültürlerarası diyalogun uygulanması için temel bir çerçeve sağlamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin konuyla en ilgili hükümleri arasında, düşünce ve ifade özgürlüğü, din özgürlüğü, serbestçe toplanma ve dernek kurma, özel hayat ve aile yaşantısına ilişkin haklar yer almaktadır. Sözleşmedeki haklardan, hiç bir şekilde ayrımcılık olmaksızın yararlanılmalıdır. Ayrıca Sözleşme'ye Ek 12 No'lu Protokol, ayrımcılığı genel olarak yasaklamaktadır. Haklar portföyü, medeni ve siyasi hakların yanı sıra, Avrupa Sosyal Şartı'ndan kaynaklanan ve özellikle dezavantajlı gruplara mensup kişiler üzerinde olumsuz etki doğurabilecek pek çok konuya (istihdama erişim, eğitim, sosyal koruma, sağlık ve barınma)¹⁵, hitap eden sosyo-ekonomik haklar ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme gibi çeşitli şartlar ve sözleşmelerde tanımlanan kültürel hakları içermektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10'uncu maddesinin 1'inci fıkrası tarafından güvence altına alınan ifade özgürlüğü, kültürlerarası diyaloga katılım için olmazsa olmaz şarttır. Bazı görev ve sorumlulukları da beraberinde getiren bu özgürlüğün kullanılması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10'uncu maddesinin 2'inci fıkrasında tanımlanan belirli özel durumlarda sınırlanabilir. "Nefret söylemi" son yıllarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin giderek ilgi alanına girmekte olup, yetki alanı içerisinde Mahkeme, ifade özgürlüğü hakkının geçersiz olduğu sınırı her bir dava temelinde çizmektedir.

Bazı ifadeler, hoşgörü kültürünü o kadar asılsızca tehdit edecek boyutta saldırganca, hakaretamiz ya da küçük düşürücü olabilir ki, bunlar yalnızca azınlık topluluklarına insafsızca saygısızlık etmekle kalmaz, aynı zamanda onları sindirme ve tehdide maruz bırakabilir. Hoşgörüsüzlüğe dayalı nefreti azmettirmek Sözleşme ve Mahkeme'nin içtihatları ile garanti altına alınan temel haklar ve özgürlüklerle bağdaşmaz.

Bununla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi "gücendiren, şoke eden ya da rahatsız eden" ifadelerin bile korunması gerektiğine işaret ederek, özgür ifade üzerindeki kısıtlamalara karşı çitayı yüksek tutmuştur.¹⁶ Bunun anlamı,

¹⁵ Görevi ulusal raporları incelemek ve ilgili ülkelerdeki durumun Avrupa Sosyal Şartıyla uyumlu olup olmadığına karar vermek olan Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, müteaddit defalar yabancı işçilerin, göçmenlerin ve ulusal azınlıkların durumuna özel önem verilmesini talep etmiştir. Bkz. Avrupa Sosyal Şartı. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi: Sonuçlar XVIII-1, Cilt 1. Strazburg 2006 Sf. 59, 102, 212, 261, 293

¹⁶ *Handyside - Birleşik Krallık davası*, 7 Aralık 1976 tarihli karar, Seri A No 24, paragraf 49

örneğin başka birinin dinini (benimsedikleri fikirler sistemi olarak) belirli bir ölçüde eleştirme ruhsatıdır. Mahkeme, ifadelerin yapıldıkları bağlam ve yarattıkları etkiyi, özellikle kamuoyunu genel olarak ilgilendiren meselelerde çoğulcu toplumsal tartışmaya katkıda bulunup bulunmadığını göz önünde bulundurmaktadır.

Medyaya ilişkin olarak temel prensip, kamuyu ilgilendiren meselelerde - değer yargıları dahil olmak üzere - görüşlerini ifade etmekte özgür olan ancak aynı zamanda tarafsız bilgileri toplamaktan ve yaymaktan da sorumlu bulunan gazetecilerin, özel görev ve sorumluluklarının farkında olunmakla birlikte, ifade özgürlüğünün savunulmasıdır. Medya çalışanlarının görevlerinin kamuoyunu bilgilendirmek olduğunu akılda tutarak, hoşgörü ve karşılıklı anlayış kültürünü ileriye götürmek amacıyla etnik, kültürel, dini ve dilsel sınırların ötesinde kültürlerarası diyalog ve işbirliğine ihtiyaç duyulduğu konusundaki bilinçlerinin artırılmasına gereksinim bulunmaktadır.

4.1.3 Fırsat eşitliğinden, haklardan eşit yararlanmaya

Gözden Geçirilmiş Sosyal Uyum Stratejisi'nde sözü edilen "Avrupa sosyal modeli", yaşama şansı açısından kapsamlı eşitliği güvence altına almayı öngörmektedir. Haklarının korunmasına en fazla ihtiyacı olanlar, çoğunlukla bunları talep etmek üzere en az donanımlı olanlardır. Hakların yasal olarak korunmasına, herkesin uygulamada bu haklara ulaşmasını sağlamak üzere kararlı politika önlemleri eşlik etmelidir. Bu nedenle Avrupa Sosyal Şartı ve Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsü Avrupa Sözleşmesi, örneğin taraf devletlerin kendi topraklarında yasal olarak ikamet etmekte olan göçmen işçilerin ve ailelerinin, sosyal ve ekonomik bağlamda kendi vatandaşlarına kanun tarafından sağlanan ölçüde iyi muamele edilmeye hak kazanmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Ayrımcılık yapılmaması prensibinin ötesinde ve üstünde, devletler ayrıca, ayrımcılıktan kaynaklanan ve dezavantajlı grupların üyeleri tarafından yaşanan eşitsizlikleri telafi etmek üzere, pozitif ayrımcılık önlemlerine başvurmaya da teşvik edilmektedir. Kamu alanında, devlet makamları, kültürel ve dini meselelerde tarafsızlığın bir ifadesi olarak ayrımcılık yasağına harfiyen riayet etmelidir. Ancak resmi eşitlik daima yeterli değildir ve uygulamada eşitliği ilerletme, bazı durumlarda ayrımcılık yapmama prensibiyle uyumlu olan özel önlemlerin kabul edilmesini gerektirebilir. Belirli durumlarda, makul ve objektif neden olmaksızın, eşitsizliği düzeltmek için farklı muamele yapılmaması ayrımcılıkla sonuçlanabilmektedir.¹⁷

¹⁷ *D.H. ve diğerleri - Çek Cumhuriyeti davası*, 13 Kasım 2007 tarihli karar (Büyük Daire): "Mahkeme ayrıca belirli bir grup üzerinde orantısız bir şekilde önyargılı etkilere sahip olan genel bir politika ya da önlemin de, bu önlemin o grubu özellikle hedefleyip hedeflememesine ve ayrımcılığın potansiyel olarak Sözleşmeye aykırılığının fiili bir durumdan kaynaklanıp kaynaklanmayacağına bakılmaksızın ayrımcı olarak düşünülebileceğini de kabul etmektedir" (Paragraf 175).

Belirli sınırlar içerisinde, çeşitliliğe de yer sağlamak üzere pratik önlemler almak gerekebilir.¹⁸ Bu gibi önlemler, başkalarının haklarını ihlal etmemeli ya da orantısız organizasyonel zorluklar ya da aşırı maliyetlerle sonuçlanmamalıdır.

4.2 Demokratik vatandaşlık ve katılım

Vatandaşlık en geniş anlamda, başkalarıyla birlikte topluluğun kültürel, sosyal ve ekonomik yaşamına katılma hakkı ve aslında sorumluluğudur.¹⁹ Vatandaşlık, diğerlerini basmakalıp bir şekilde - "öteki" olarak - değil vatandaşlar ve eşit bireyler olarak düşünmeye davet etmesinden dolayı kültürlerarası diyalog açısından kilit konumdadır. Vatandaşlığa erişimin kolaylaştırılması, kanuni ve yasal olduğu kadar eğitimsel bir sorumluluktur. Vatandaşlık sivil katılımı artırmakta ve dolayısıyla yeni gelenlerin getirdiği katma değere katkıda bulunmaktadır. Bu da sosyal uyumun çimentosunu oluşturmaktadır.

Bütün mukimlerin yerel topluluğun yaşamına etkin bir şekilde katılımı, toplumun refahına katkıda bulunmakta ve entegrasyonu artırmaktadır. Bir belediye veya bölgede yasal olarak ikamet eden yabancılara yerel ve bölgesel seçimlere katılma hakkı verilmesi, katılımı ileriye götürmenin bir vasıtasıdır.

Avrupa Konseyi Vatandaşlık Sözleşmesi (1997), taraf devletleri, topraklarında yasalara uygun şekilde ikamet edegelen kişilere, vatandaşlık başvurusunda bulunulabilmesi için en fazla on yıllık ikamet barajı uygulamak suretiyle, vatandaşlık hakkı vermekle mükellef kılmaktadır. Vatandaşlık hakkının verilmesi menşe ülkenin vatandaşlığının iptalini gerektirmemelidir. Yabancı çocukların doğdukları ve yaşadıkları yerin vatandaşlığını alma hakkı entegrasyonu daha fazla teşvik edebilir.

Bakanlar Komitesi, giderek artan politik ve sivil ayrışma ve demokratik kurumlara güven yokluğu ile ırkçılık ve yabancı düşmanlığı tehdidine ilişkin olarak kaygılarını ifade etmiştir. Ancak Avrupa'da karışık eğilimler bulunmaktadır. Bazı üye devletlerde gözlemlenen, sivil toplum kuruluşlarına güçlü sosyal güven ve katılım düzeyi, hukukun üstünlüğü tarafından

¹⁸ Bkz. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi Sözleşmesi (1995), Madde 4, Paragraf 2 ve 3 ile açıklayıcı rapordaki ilgili paragraflar. *D.H. ve diğerleri - Çek Cumhuriyeti davası*, 13 Kasım 2007 tarihli karar (Büyük Daire). Avrupa Sosyal Haklar Komitesi "demokratik bir toplumdaki insanların farklılıklarına yalnızca olumlu bir gözle bakılmasının yeterli olmadığını aynı zamanda gerçek ve etkili eşitliği sağlamak üzere ayırt edilmek suretiyle yanıt verilmesi gerektiğini" ileri sürmektedir (*Autism France - Fransa davası* 13/2002 sayılı başvuru , 4 Kasım 2003 tarihli esas hakkındaki, Paragraf 52).

¹⁹ Bkz. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi (1995), Madde 15

desteklenmiş tarafsız resmi makamlara sahip ve katılımı artıran demokratik yönetim sistemiyle bağlantılıdır. Kültürlerarası diyalog, sosyal güvene katkıda bulunarak ve azınlık topluluklarının, aksi halde marjinalleşecek üyelerinin katılımını artırarak, demokrasiyi vatandaş açısından daha anlamlı kılabilir.

Bu açıdan, çok önemli rollerden biri de yerel ve bölgesel yönetimler tarafından oynanmaktadır. Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılmaları Avrupa Sözleşmesi, bu katılımın artırılmasını teşvik etmektedir. Yalnızca birinci kuşak erkek azınlık liderlerini, uygun muhataplar olarak görmenin cazibesinin önlenmesine özen gösterilmelidir. Azınlık toplulukları içerisinde çeşitliliği ve sosyal ilişkileri kabul etmek ve özellikle gençleri de sürece dahil etmek önemlidir.

4.3 Kültürlerarası bilgi birikiminin öğrenilmesi ve öğretilmesi

Kültürlerarası diyalog için gereken bilgi birikimi otomatik olarak elde edilmemektedir: Bunların tüm yaşam boyunca öğrenilmesi, uygulanması ve muhafaza edilmesi gerekmektedir. Resmi makamlar, eğitimciler, sivil toplum kuruluşları, dini topluluklar, medya ve - tüm kurumsal çerçevelerde ve her seviyede çalışan - diğer bütün eğitim sağlayıcılar, Avrupa Konseyi tarafından üstün tutulan hedefler ve temel değerlerin elde edilmesinde ve kültürlerarası diyalogu ilerletmede kritik bir rol oynayabilir. Özellikle AB, UNESCO, ALESCO ve bu alanda çalışan diğer ortaklarla kurumlararası işbirliği elzemdir.

4.3.1 Temel bilgi birikimi alanları: Demokratik vatandaşlık, dil, tarih

Demokratik vatandaşlık eğitimi, serbest, hoşgörülü, adil, açık ve kapsayıcı bir toplum, sosyal uyum, karşılıklı anlayış, kültürlerarası ve dinlerarası diyalog ve dayanışma ile kadın-erkek eşitliğinin temelidir. Bu eğitim, mesleki eğitim, aile ve ilgili topluluklar hakkında eğitim dahil bütün temel eğitim, yaygın veya informal eğitim etkinliklerini içermekte, bireyin başkalarına saygılı, etkin ve sorumlu bir vatandaş olarak davranmasını sağlamaktadır. Demokratik vatandaşlık eğitimi, diğerlerinin yanı sıra, yurttaşlık bilgisi, tarih, siyaset ve insan hakları eğitimi, toplumdaki küresel içerik ve kültürel miras hakkındaki eğitimi içermektedir. Sözkonusu eğitim, çok disiplinli yaklaşımları teşvik etmekte ve bilgi, beceri ve davranışları - özellikle kültürel açıdan çeşitli olan toplumlarda yaşamak için gerekli olan düşünce ve öz eleştiri eğilimi için kapasite - elde etmeyi bir araya getirmektedir.

Dil, çoğu kez kültürlerarası görüşmeler gerçekleştirilmenin önündeki bir engeldir. Kültürlerarası yaklaşım, azınlık topluluklarının üyeleri tarafından kullanılan dillerin değerini kabul etmekte, ancak gerçek vatandaşlar olarak hareket edebilmeleri için azınlık üyelerinin, yaşadıkları devlette hakim olan dili öğrenmelerini de hayati görmektedir. Daha az konuşulan dillerin Avrupa'nın kültürel zenginliğine katkıda bulunmaları ve bu gibi dillerin kullanımının vazgeçilemez bir hak olması nedeniyle, bu argüman, daha az konuşulan dillerin yok olmaya karşı korunması gerektiğini öne süren Avrupa Bölgesel veya Azınlık Dilleri Şartı ile uyumludur. Bu yaklaşım, aynı zamanda,

çok dilliliğin değerini vurgulamakta ve belirli bir devlette azınlıklar tarafından kullanılan dillerin korunmasının, resmi dillerin ve bu dilleri öğrenme gereksiniminin zararına olmaması gerektiği konusunda ısrar etmektedir. Dil öğrenme, öğrenen kişilerin, bireyleri klişelere indirgememesini önlemeye, başkalarına karşı merak duymalarını ve açık olmalarını sağlamaya ve diğer kültürleri keşfetmelerine yardımcı olmaktadır. Dil öğrenme, bu kişilerin, farklı sosyal kimliklere ve kültürlere sahip olan bireylerle etkileşimin zenginleştirici bir deneyim olduğunu anlamalarına yardımcı olur.

Bakanlar Komitesi'nin 21'inci yüzyılın Avrupası'nda tarih eğitimi hakkındaki tavsiyesi (2001)²⁰, bilgiyi, diyalog, tarihsel kanıt arama ve özellikle tartışmalı ve hassas konularda çok perspektifliliğe dayalı açık tartışma yoluyla eleştirel ve sorumlu bir şekilde analiz etme ve yorumlama yetisini, öğrencilerde geliştirmeye olan gereksinimi vurgulamaktadır. Tarih eğitimi, Yahudi Soykırımının (Holokost), soykırımların ve insanlığa karşı işlenen diğer suçların, etnik temizliğin ve geniş kapsamlı insan hakları ihlallerinin tekrarlanmasını ya da inkarını önlemede, geçmişin yaralarını sarmada, Avrupa Konseyi'nin özellikle kendisini adanmış olduğu temel değerleri iletmede yararlıdır; insanlar arasında uzlaşma, tanıma, anlayış ve karşılıklı güvende belirleyici bir faktördür. Demokratik bir Avrupa'da tarih eğitimi, sorumlu ve etkin vatandaşlar yetiştirmede, ulusal kimlik anlayışı ve hoşgörü prensiplerine dayalı olarak tüm farklılıklar için saygıyı geliştirmede hayati bir yer işgal etmelidir. Tarih eğitimi, ideolojik manipülasyon ve propaganda aracı olmamalı, hoşgörüsüz ve aşırı milliyetçi, yabancı düşmanı, ırkçı ya da anti-Semitik fikirlerin yayılması için kullanılmamalıdır. Tarihsel araştırma ve okullarda öğretildiği şekilde tarih, eğer tarihin suistimaline izin veriyor ya da teşvik ediyorsa hiç bir şekilde ve hiç bir amaçla Avrupa Konseyi'nin temel değerleriyle ve mevzuatıyla bağdaşamaz. Tarih eğitimi, tarih müfredatında Avrupa'nın tarihsel gelişimi süresince farklı ülkeler, dinler ve düşünce ekolleri arasındaki karşılıklı olumlu etkileşimlerin altı çizilmek suretiyle önyargı ve basmakalıp tiplerin ortadan kaldırılmasını kapsamlı ve ayrıca tarihsel gerçeklerin inkarından, tahrifinden, atlanmasından, bilgisizlikten ya da ideolojik amaçlar için kullanılmasından kaynaklansın ya da kaynaklanmasın, tarihin kötüye kullanılmasının eleştirel gözle araştırılmasını içermelidir.

4.3.2 İlk ve orta öğretim

Çok kültürlü bir Avrupa'da eğitim yalnızca kişisel gelişimi destekleyerek ve geniş bir bilgi temeli sağlayarak emek piyasasına hazırlanma vasıtası değildir; okullar ayrıca gençlerin hayata etkin vatandaşlar olarak hazırlanmasında da önem taşıyan forumlardır. Okullar, gençlere, her yönüyle toplum yaşamı için gerekli olan araçları elde etmelerinde ve davranışları iletmelerinde veya bunları elde etme stratejileri geliştirmelerinde rehberlik etmek ve desteklemekten sorumludur. Ayrıca, okullar insan haklarına

²⁰ Rec(2001)15 nolu Tavsiye

saygıyı, çeşitliliği yönetmenin temeli olarak öğretmek ve diğer kültürlerle açıklığı teşvik ederek, gençlerin demokratik yaşamı destekleyen değerleri anlamasını ve edinmesini sağlamaktadır.

Resmi müfredat içerisinde, kültürlerarası boyut bütün konularla bağlantılıdır. Tarih, dil eğitimi ve dini ve inançsal gerçeklerin öğretilmesi belki de en ilgili konular arasındadır.²¹ Kültürlerarası bir bağlamda dini ve inançsal gerçeklere ilişkin eğitim, bütün dünya dinleri ve inançları ile bunların tarihleri hakkındaki bilgi sunmakta ve bireyin dinleri ve inançları anlamasını, ön yargıdan kaçınmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşım Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI) tarafından kabul edilmektedir.²² 2007 yılında, Avrupa Eğitim Bakanları okuldaki eğitim vasıtasıyla, ortak ahlak ve demokratik vatandaşlık değerlerine dayalı olarak kültürel ve/veya dini topluluklar arasında anlayışı iyileştirmek üzere alınacak önlemlerin altını çizmiştir; yürürlükteki dini eğitim sistemine bakılmaksızın, eğitim, dini ve inançsal çeşitliliği göz önünde bulunduracaktır.²³

4.3.3 Yükseköğretim ve araştırma

Yükseköğretim kuruluşları, daha geniş bir toplum içerisindeki aktörler ve kültürlerarası diyalogun uygulamaya konulduğu sahalar olarak eğitim programları yoluyla kültürlerarası diyalogu beslemede önemli bir rol oynamaktadır. Yükseköğretim ve Araştırma Yönlendirme Komitesi'nin ileri sürdüğü üzere, üniversite idealde evrenselliğiyle - aydınlanma değerleri üzerine kurulu olarak açık fikirliliğe adanmışlığıyla ve dünyaya açıklığıyla - tanımlanmaktadır. Böylece üniversite, kamu alanında etkin bir rol oynayabilen "kültürlerarası entellektüeller" çıkarmak üzere büyük bir potansiyele sahiptir.

²¹ Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi Danışma Komitesi "Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi kapsamında Eğitim Hakkındaki" yakın tarihli bir yorumunda (Mart 2006'da kabul edilmiştir) eğitim hakkındaki hükümlerin "bir toplum içerisinde yaşayan farklı gruplar arasında karşılıklı anlayışı, temasları ve etkileşimi kolaylaştırma emeline sahip kültürlerarası eğitim alanındaki bütün planlama ve eylemlerde" akılda tutulması gerektiğinin altını çizmektedir.

²² 1720 sayılı Eğitim ve Din Hakkındaki Parlamenter Meclis Tavsiye Kararı (2005); *Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen - Danimarka davası*, 5095/71; 5920/72; 5926/72, 7 Aralık 1976, Paragraf 53; *Folgerø ve diğerleri - Norveç davası* [Büyük Daire], no. 15472/02, 29 Haziran 2007, Paragraf 84; Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), 10 No'lu okul eğitiminde ve okul eğitimi vasıtasıyla ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele hakkındaki Genel Politika Tavsiyesi, 2006, Paragraf II.2.b.

²³ Avrupa Eğitim Bakanları Daimi Konferansı 22'inci Oturumunun Nihai Bildirisi, İstanbul, Türkiye, 4-5 Mayıs 2007 ("Daha insancıl ve kapsayıcı bir Avrupa oluşturmak: Eğitim politikalarının rolü").

Bu süreç, "bir arada yaşamayı öğrenme" ve bütün öğretim etkinlikleri içerisinde kültürel çeşitlilik konularını ele almak üzere, kültürlerarası öğrenim hakkındaki akademik araştırma ile desteklenmelidir.

4.3.4 Yaygın ve informal öğrenim

Okulların ve üniversitelerin dışında, özellikle gençlik çalışmalarında ve her türlü gönüllü ve sivil hizmetlerdeki yaygın öğrenim, aynı derecede önemli role sahiptir. Avrupa Konseyi, üye devletleri yaygın eğitimi ilerletmeye ve genç insanların kültürlerarası diyalogu destekleyen değerlere adanmışlığını ve katılımını özendirilmeye teşvik etmektedir.

Dini topluluklarla birlikte gençlik ve spor örgütleri, yaygın eğitim bağlamında kültürlerarası diyalogu ilerletmek üzere özellikle iyi bir konuma sahiptir. Gençlik grupları ve toplum merkezleri, aile, okul ve işyeriyle birlikte sosyal uyumun dayanakları olabilir. Geniş çeşitlilikteki programlarıyla, etkinliklerinin açık ve gönüllüğe dayalı yapısıyla ve üyelerinin kendilerini adanmışlıklarıyla, bu örgütler azınlık geçmişine sahip kişileri etkin bir şekilde sürece dahil etmekte ve diyalog için fırsatlar sunmakta çoğu kez diğerlerinden daha başarılıdır. Etkin sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları, kamu işlerine aktif katılım ve insan haklarına, kadın-erkek eşitliğine dayalı demokratik vatandaşlığı ileri götürmesiyle çoğulcu demokrasinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Dolayısıyla azınlık geçmişine sahip kişilerin, özellikle gençlerin iş piyasasında ve toplumda şanslarını artırmak amacıyla gönüllü hizmetler geliştirmelerini sağlamak için göçmen örgütleri, etkinleştirilebilir ve mali destek sağlanabilir.

İnformal öğrenim de, diğer kültürel uygulamalarla geniş temas fırsatları sunan medya ve diğer iletişim servisleri aracılığıyla ilerletilmektedir.

4.3.5 Eğitimcilerin rolü

Her düzeydeki eğitimciler kültürlerarası diyalogu beslemek ve gelecek nesilleri bu diyaloga hazırlamakta kritik bir rol oynamaktadır. Görevlerine adanmışlıkları ve öğrettiklerini öğrencileriyle birlikte uygulamaya dökmeleri nedeniyle eğitimciler önemli birer rol modeli oluşturlar.

Öğretmenlerin eğitimine ilişkin müfredatların, öğretmenleri çeşitlilikten, ayrımcılıktan, ırkçılıktan, yabancı düşmanlığından, cinsiyet ayrımcılığından ve marjinalleşmekten kaynaklanan yeni durumları yönetmeye ve çatışmaları barışçıl bir şekilde çözmeye hazırlamak üzere, eğitim stratejileri ve çalışma yöntemlerini içermesi gerekmektedir. Aynı zamanda, müfredatların, demokrasi ve insan hakları temelinde kurumsal yaşama küresel bir yaklaşımı geliştirmek ve dile getirilmeyen varsayımları, okul atmosferini ve eğitimin informal yönlerini gözönünde bulundurarak bir öğrenci topluluğu oluşturmak üzere çalışma yöntemleri sunması önem taşımaktadır.

Öğretmen eğitim kurumlarının ayrıca, kültürlerarası boyutu da göz önünde bulundurarak demokratik vatandaşlık için eğitimden ilham alan kalite kontrol

araçları geliştirmesi ve eğitim kurumları için kendi kendini değerlendirmek ve kendine odaklı gelişim için göstergeler ve araçlar geliştirmesi gerekmektedir. Bu kurumların hizmet içi eğitimde kültürlerarası eğitim ve çeşitliliğin yönetilmesini güçlendirmesi gerekmektedir.

Oslo'da demokratik vatandaşlık ve kültürlerarası eğitim alanında faaliyet gösteren Avrupa Kaynak Merkezi'nin amacı, Avrupa Konseyi ile işbirliği halinde, öğretmenlerin eğitilmesi yoluyla güven teşkil etmek ve çatışmaları önlemek için gerekli anlayışı iletirmek üzere karşılıklı bilgiyi artırmaktır.

4.3.6 Aile ortamı

Ebeveynler ve geniş aile ortamı, genç insanları kültürel çeşitlilik arzeden bir toplumda yaşamaya hazırlamada önemli roller oynamaktadır. Düşünce tarzlarını ve algılarını değiştirmek konusunda çocukları için rol modelleri olarak, ailelerin süreçte tam olarak yer almaları gerekmektedir. Kültürel çeşitlilik konusundaki yetişkin ve aile eğitim programları, bu rolü yerine getirmede aileye yardımcı olabilir.

4.4 Kültürlerarası diyalog için alanlar

Diyalog için herkese açık olan alanlar oluşturmak zaruridir. Bütün düzeylerde başarılı kültürlerarası yönetim, büyük oranda bu gibi mekanları oluşturma meselesidir: Sokaklar, pazarlar ve dükkanlar, evler, anaokulları, okullar ve üniversiteler, kültürel ve sosyal merkezler, gençlik kulüpleri, kiliseler, sinagoglar ve camiler, şirket toplantı odaları ve işyerleri, müzeler, kütüphaneler ve diğer eğlence tesisleri ya da medya gibi sanal ortamlar.

Şehir planlaması bariz bir örnektir: Şehir alanı "sabit fikirli" ya da daha "açık fikirli" şekilde düzenlenebilir. Sabit fikirli bir şekilde tasarlanmış bir mekan, geleneksel banliyö, konut sitesi, sanayi bölgesi, araba parkı ya da çevre yolunu içerir. Diğeri ise yoğun bir meydanı, parkı, canlı bir caddeyi, kaldırım kafesini ya da pazarı kapsar. Eğer sabit fikirli bir şekilde hazırlanan alanlar, ayrışmayı kolaylaştırıyorsa, açık fikirli yerler toplumun çeşitli kesimlerini bir araya getirebilir ve bir hoşgörü anlayışı ortaya çıkarabilir. Çoğunlukla olduğu gibi göçmen nüfusun kendilerini ruhsuz ve damgalanmış sosyal konutlarda toplanmış, şehir yaşamından dışlanmış ve yabancılaşmış bulmamaları kritik derecede önemlidir.

Kültürel etkinlikler, farklı kültürel anlatımlar hakkında bilgi sağlayabilir ve böylece hoşgörüye, karşılıklı anlayışa ve saygıya katkıda bulunabilir. Kültürel yaratıcılık, öteki olmaya saygıyı artırmak bakımından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bireysel ifadeye, eleştirel olarak kendini yansıtmaya ve uzlaştırmaya imkan tanıyan sanat, çelişkilerin ve sembolik karşıtlıkların sahnesidir. Sanat böylece doğal olarak sınırları aşar, bağlantı kurar ve doğrudan insanların duygularına hitap eder. Kültürel etkinliklere katılan yaratıcı vatandaşlar diyalog için yeni ortamlar ve potansiyel oluştururlar.

Müzeler ve miras alanları, ortak insanlık adına, şu ya da bu etnik ya da ulusal topluluğun tarihteki hakimiyetini yansıtan seçici hikayelere karşı çıkma ve çeşitli geçmişlerden gelen bireylerin birbirini tanıması için faaliyet alanı sunma potansiyeline sahiptir. Avrupa'nın kültürel mirasının araştırılması, çağdaş zamanlarda gerek duyulan çoğulcu Avrupa vatandaşlığı için bir zemin sağlayabilir. Avrupa'nın, bugün Avrupa Konseyi tarafından "kültürel yollar" ağı olarak tekrar keşfedilen tarihsel sınırötesi ve kıtasal güzergahları, kültürel ilişkilerin tarihini etkilemiş ve yüzyıllarca kültürlerarası değişimi desteklemiştir; bunlar Avrupa'nın çok kültürlü mirasına erişim sağlamakta ve çeşitlilik içerisinde bir arada yaşama yetisini tasvir etmektedir.

Anaokulları, okullar, gençlik kulüpleri ve genel olarak gençlik etkinlikleri, kültürlerarası öğrenim ve diyalog için kilit alanlardır. Bunun gerçekleştirilmesi için, çocuklar ve gençlere, iletişim kurmak ve ortak etkinlikler geliştirmek amacıyla, farklı geçmişlerden gelen akranlarıyla tanışma ve etkileşme fırsatı verilmelidir. Bu alanlar ne kadar fazla birleşirse, kültürlerarası öğrenim açısından etkinliği o kadar fazla olur.

Medya dolaylı diyalog için önemli alanlar sunmaktadır. Böylece toplumun kültürel çeşitliliğini ifade etmekte, kültürleri konuya dahil etmektedir. Ayrıca okuyucuların, izleyicilerin ya da dinleyicilerin gündelik olarak karşılaşamayacağı çeşitli bakış açıları için platformlar sağlayabilir. Bunu yerine getirebilmek için, medya kendi çalışanları arasında çeşitliliği ve çeşitlilikle başa çıkabilecek üzere eğitilmiş olmayı sağlamalıdır. Yeni iletişim hizmetleri, aksi takdirde pasif medya dinleyicisi olarak kalacak bireylerin dolaylı yoldan kültürlerarası diyaloga katılımını sağlamakta, özellikle sosyal ağ oluşturan siteler, internet tabanlı forumlar ve "wiki" işbirlikleri aracılığıyla kültürlerarası diyaloga katılımına imkan vermektedir.

Küresel medya tarafından şaşırtıcı bir dizi kimlik, rol modeli sunulmaktadır. Böyle bir karmaşa ortamında, - dünyanın bütün kötülüklerinin yüklenebileceği - "öteki"ne uygulanan, basite indirgeyici bir genelleme içten içe çok cezbeci gelebilir. Çeşitliliğin demokratik olarak yönetilmesi hassas bir çalışmadır: Bu süreç diyalogu kabaca bir deli gömleği içerisine yerleştirmemeli ve diyalogun nefret ya da hoşgörüsüzlüğü azmettirmek üzere kullanılmasını önlemelidir.

Spor, kültürlerarası diyalogu doğrudan günlük yaşama bağlayan, önemli potansiyele sahip bir alandır. Küresel bir spor olarak özellikle futbol, 10 maddelik bir plan tanımlayarak beraberinde kulüplere rehberlik sağlayacak ilkeleri yayınlayan UEFA tarafından son yıllarda Avrupa bağlamında desteklenen, pek çok ırkçılık karşıtı girişimin konusu olmuştur. Tarafsız ve evrensel kurallar altında bir arada oynamak ve sporda centilmenlik ilkesi kültürlerarası bir deneyimin çerçevesini oluşturabilir.

İşyeri, kültürlerarası diyalog için bir alan olarak gözardı edilmemelidir. Çeşitlilik, bilgi ekonomisinin merkezleri tarafından kanıtlandığı üzere, bir yenilik faktörüdür. Çeşitlilik sergileyen iş gücü, takım çalışması ve çalışanların katılımı yoluyla yeni yaklaşımların kısılcımını çakabilir. Rekabetçi başarının anahtarı olan teknolojiyi geliştirecek yetenekleri

cezbetmede hoşgörünün önemli bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, azınlık gruplarının pek çok mensubu düşük ücretli ve iş güvenliği olmayan işlerde yoğunlaşmaktadır. Sendikalar yalnızca koşulları iyileştirmede değil, aynı zamanda ırkçı örgütlerin suistimal edebileceği emek piyasası parçalanmalarının zarar verici etkilerine karşı durabilecek kültürlerarası dayanışma için alanlar sunmada da kritik bir rol oynayabilir.

Kamu hizmetlerinde, sivil toplum kuruluşlarında ve dini topluluklarda günlük yaşam, basit karşılaşmaların aksine, kültürlerarası diyalog için pek çok fırsat sunmaktadır. Sağlık, gençlik ve eğitim hizmetleri, gündelik olarak azınlık topluluklarının üyeleriyle uğraşmaktadır. Bunların çalışanları, gerektiğinde yorum yapabilme yeterliliğine sahip ve bu tür karşılaşmaların üretken hale gelmesi için eğitilmiş olmalıdır. Örneğin sağlık alanında, annelik ve akıl sağlığı özellikle hassas konulardır. Farklı etnik, dini, kültürel ve dilsel geçmişten gelen azınlık gruplarının kamu hizmetlerinde istihdam edilmesi, çeşitlilik sergileyen hizmet kullanıcılarla, karşılıklılık ve onur temelinde ilişki kurulmasına yardımcı olan kültürlerarası bilgi birikimi dizisine katkıda bulunabilir. Kardeş şehir programları bu alandaki uzmanlığı ilerletmede mükemmel fırsatlardır.

4.5 Uluslararası ilişkilerde kültürlerarası diyalog

Avrupa'nın uluslararası hukuka ve insan haklarının, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün ilerletilmesine dayalı çok taraflılığa olan bağlılığı, uluslararası ölçekte kültürlerarası diyaloga ilham vermelidir. Bu değerleri uluslararası alanda kültürlerarası diyaloga uygulamak, karşılıklı anlayışı kolaylaştırmada önemli bir görevdir. Bu görev konusundaki Avrupa uzlaşması, Avrupa Konseyi Üçüncü Zirvesi'nde varılan (Varşova, 2005) ve sonraki belgelerde ayrıntıları üzerinde durulan sonuçlarla kuvvetlendirilmiştir.

Mevcut jeopolitik durum zaman zaman, görece ekonomik ve politik avantajlar için birbiri pahasına üstünlük mücadelesi veren, karşılıklı olarak birbirini dışlayan medeniyetler hali olarak tanımlanmaktadır. Göç, artan birbirine bağımlılık, uluslararası medya ve internet gibi yeni iletişim hizmetlerine kolay erişim ile kendini gösteren küresel bir ortamda, kültürel kimliklerin artan oranda karmaşıklaştığını, birbirleriyle örtüştüğünü ve pek çok farklı kaynaktan öğeler içerdiğini vurgulaması nedeniyle kültürlerarası diyalog kavramı, yukarıda belirtilen gibi bir dünya görüşünden kaynaklanan kısır çıkarımları ve genellemeleri aşmakta yardımcı olabilir. Uluslararası ilişkileri kültürlerarası diyalog ruhu ile donatmak, bu yeni durumun yarattığı ihtiyaçlara üretken bir şekilde yanıt vermektedir. Kültürlerarası diyalog böylece, çatışmaları önlemeye ve çatışmaların çözümüne katkıda bulunabilir; uzlaşmayı ve sosyal güvenin tekrar oluşturulmasını destekleyebilir.

Avrupa Konseyi, Avrupa'nın komşu bölgeleri ve dünyanın geri kalanıyla işbirliğine açıktır. Eylemlerinin, özellikle Avrupa düzeyinde diğer uluslararası kuruluşlarla koordinasyonu ve tamamlayıcılığını sağlamaya kendisini kuvvetle adanmış olan Örgütün, kültürlerarası diyaloga uluslararası düzeyde katkıda bulunma görevi bulunmaktadır. Örgüt, uluslararası boyutta, özellikle

Avrupa sahnesinde, kültürlerarası diyaloga önemli katkı sağlamaktadır. Diğer uluslararası kuruluşların, üye devletlerin, sivil toplumun ve diğer ilgili tarafların hizmetine sunduğu "katma değeri", esas olarak insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü alanında standartlar ve denetim mekanizmaları açısından engin uzmanlığından oluşmaktadır. Avrupa Konseyi ayrıca sosyal, eğitim, sağlık ve kültürel alanlardaki kültürel çeşitlilikten kaynaklanan sorunlara ilişkin uzmanlığını da katkı olarak sunabilir. Örgüt, sürekli olarak ve planlı bir şekilde 47 üye devletteki ulusal parlamentoların üyeleri, yerel ve bölgesel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları gibi önemli taraf gruplara elini uzatmaktadır. Konsey, Avrupa Küresel Bağımlılık ve Dayanışma Merkezi (Kuzey - Güney Merkezi, Lizbon), Avrupa Modern Diller Merkezi (Graz), iki Avrupa Gençlik Merkezi (Strazburg ve Budapeşte) gibi kurumlar yardımıyla ve Demokratik Vatandaşlık ve Kültürlerarası Eğitim Avrupa Kaynak Merkezi (Oslo) ve Avrupa Delphi Kültür Merkezi ile işbirliği vasıtasıyla da katkı sağlayabilir.

Avrupa Konseyi diğer uluslararası aktörler tarafından ortaya konan girişimlerin önemini teslim etmekte ve Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve UNESCO gibi kurumlar ile Arap Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütü (ALESCO) ve Anna Lindh Avrupa-Akdeniz Kültürlerarası Diyalog Vakfı gibi örgütlerle ortaklığına değer vermektedir. Avrupa Konseyi, İspanya ile Türkiye'nin eş-sunuculuğunu yürüttükleri ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından uygulamaya konulan "Medeniyetler İttifakı'na" katkıda bulunmakta; işbirliği ilişkilerini güçlendirmek üzere "İttifak'la" bir Mutabakat Zaptı akdetmeyi düşünmektedir.²⁴ Ayrıca Konsey, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü alanlarındaki müktesebatı çerçevesinde, İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (ISESCO) ve İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) gibi diğer aktörlerle görüş değişiminde bulunarak kültürlerarası diyaloga ilerletmenin yollarını da aramaktadır.

Avrupa Konseyi gibi bir örgüt ayrıca, bazı üye devletlerin dünyanın belirli bölgeleriyle olan yakınlıkları ve işbirliği bağlantılarını da kullanabilir. Avrupa Konseyi tarafından geleneksel olarak desteklenen sınırötesi bağlantılar, önemli bir kültürlerarası boyuta sahiptir.

Sivil toplum kuruluşları, vakıflar ya da dini topluluklar gibi uluslararası olarak örgütlenmiş devlet dışı aktörler, uluslararası kültürlerarası diyalogda kilit role sahiptir – gerçekten bu alanda yenilikçi rol üstlenebilirler. Bu gibi örgütler, kendi saflarında kültürel çeşitliliğin zorluklarıyla çok uzun süredir uğraşmaktadırlar. Söz konusu örgütler, hükümetlerarası düzenlemelerin kolaylıkla sağlayamayacağı şekilde topluluklar arasında iletişim ağları oluşturmaktadırlar.

²⁴15 Ocak 2008'de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri ve Birleşmiş Milletler Medeniyetler İttifakı Yüksek Temsilcisi, gelecekteki işbirliğine ve bir Mutabakat Zaptı hazırlanmasına ilişkin bir Niyet Mektubu imzalamışlardır.

Burada bireyler için de bir rol ortaya çıkmaktadır. Kùltùrlerarası ortamda yaşamaya ve çalışmaya alışmış olanlar, özellikle göçmen geçmişinden gelenler, devlet sınırlarının ötesinde bir çok bağlantı kurabilirler. Bu kişiler, yenilikçiliği ve fikirlerin çapraz gelişimini uyararak gelişme vektörleri olarak hareket edebilirler. Bunlar, kimliğin karmaşıklığı ve bağlamsal karakterini grafik olarak vücuda getirebilir ve kùltùrlerarası diyaloğun öncüleri olabilirler.

5. Gelecekteki eylemler için tavsiyeler ve politika yönelimleri: Merkezi aktörlerin ortak sorumluluğu

Ortak değerlerimiz olan insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne saygıyı ilerletmek üzere kültürlerarası diyalogu güçlendirmek ve böylece Avrupa birliğinin daha da büyümesini sağlamak, bütün ilgili tarafların ortak sorumluluğudur. Önceki bölümde tanımlanan beş politika alanına etkin katılım, herkesin zengin kültürel mirasımızdan ve bugünkü ortamdan yararlanmasını sağlayacaktır. Kültürel çeşitlilik ve kültürlerarası diyalog kavramlarına ve uzun süreli deneyimine dayalı olarak Avrupa Konseyi aşağıdaki genel tavsiye ve rehber ilkeleri formüle edebilir ve gelecekteki çalışmaları için politika yönelimleri geliştirebilir.

5.1 Kültürel çeşitliliğin demokratik yönetimi

Kültürel çeşitliliğin gelişip serpilmesi için, demokratik yönetim her düzeyde ilerletilmek zorundadır. Temel olarak ulusal politika yapıcılara ve diğer resmi makamlara hitap eden bir dizi genel yönelim, bu bağlamda önerilebilir.

Kültürlerarası diyalog, ulusal ve yerel düzeyde, Avrupa Konseyi'nin insan hakları standartlarını güvence altına alan ve demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayalı, tarafsız bir kurumsal ve yasal çerçeveye gereksinim duymaktadır. Cinsiyet, ırk, renk, dil, din, politik ya da diğer görüşler, ulusal ya da sosyal menşee, ulusal azınlıkla bağlantılılık, mülk, doğum ya da diğer unsurların yanı sıra, Mahkeme'nin içtihadına göre, cinsel eğilim²⁵ veya Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 12 No'lu Protokolün açıklama raporuna göre yaş yahut fiziksel veya zihinsel özürsüzlük gibi herhangi bir temele dayanan ayrımcılığa karşı sarıh mevzuat ve politikalar olmalıdır.²⁶ Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele etmek üzere ulusal mevzuat açısından rehberlik sağlamaktadır.²⁷ Din ve devlet arasındaki ilişkilerin, uygulamada din ve vicdan özgürlüğüne tam saygı gösterilmesi için kişilerin görüşüne, vicdanına ya da dinine bakılmaksızın herkesin eşit hak ve sorumluluklara sahip olmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Kültürlerarası diyalogu ilerleten ya da risklerin gelişmesini engelleyen farklı politikalar arasında bir iç uyum sağlanmalıdır. Bunu yapmanın bir yolu, kurumlararası komite veya özel bir entegrasyon bakanlığı ya da

²⁵ Bkz. özellikle *Smith ve Grady - Birleşik Krallık davası* kararları - 29/09/1999, paragraf 90; *S.L. - Avusturya davası* - 09/01/2003, paragraf 37, *Karner - Avusturya davası* - 24/07/2003, paragraf 37.

²⁶ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 12 No'lu Protokolün açıklayıcı raporu, paragraf 20.

²⁷ Irkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele ulusal mevzuatı hakkında 7 No'lu ECRI Genel Politika Tavsiyesi, 2002

Başbakanlık bünyesinde oluşturulacak özel bir birimle geleneksel kurumlararası sınırları aşan "ortak" bir yaklaşımın benimsenmesidir. Avrupa Konseyi'ninkiler de dahil olmak üzere uluslararası insan hakları standartlarına dayalı ve Beyaz Kitabın tavsiyelerini yansıtan bir "Ulusal Eylem Planı"nın hazırlanması ve uygulanması, üyelerinin çeşitliliğini koruyan, entegre olmuş bir toplum vizyonuna etkili bir şekilde katkıda bulunabilir; programlara dönüştürülebilen ve kamunun gözetimine açık hedefleri ortaya koyabilir. Avrupa Konseyi bu tür Ulusal Eylem Planlarının geliştirilmesine ve bunların uygulamasının değerlendirilmesine yardımcı olmaya hazırdır. En yüksek düzeyde politik liderlik, başarı için elzemdir. Azınlık ve göçmen dernekleri dahil sivil toplum kuruluşları önemli bir rol oynayabilir. Entegrasyonu ilerletmek için, konuyla ilgili çeşitli ortakların temsilcilerini içeren danışma organları oluşturulabilir. Ulusal Eylem Planları, hem yakın dönemdeki göçmenleri, hem de uzun süreli azınlık gruplarını kapsamalıdır.

Avrupa Konseyi, kültürlerarası diyalogun önemli bir parçasını oluşturduğu kültürel çeşitliliğin yönetilmesi için kültürlerarası yaklaşımın daha geniş boyutlarının araştırılması amacıyla, araştırma ve konferansları içeren bir izleme girişimi başlatabilir. Bu çalışma özellikle, çeşitliliği yönetmek için kültürlerarası yaklaşım ve entegrasyon politikası arasındaki bağlantıları/sinerjiyi araştırabilir. Bu çalışmayı, entegrasyon dahil olmak üzere kültürel çeşitliliği yönetmek için kültürlerarası yaklaşım kavramını ilerletmek üzere Avrupa Konseyi sahasında bir dizi faaliyet izleyebilir.

Resmi makamlar, kültürel açıdan farklı nüfusun beklentileri konusunda hassas olmalı, kamu hizmetlerinin meşru taleplere saygı göstermesini güvence altına almalı ve bir toplumdaki bütün grupların isteklerine yanıt verebilmelidir. Ayrımcılık yapmama ve eşitlik prensiplerinden kaynaklanan bu gereklilik, polis hizmetleri, sağlık, gençlik, eğitim, kültür ve miras, konut, sosyal destek ile adalet ve emek piyasasına erişimde özellikle önemlidir. Hizmet dağıtım politikalarının oluşturulması ve kaynakların tahsisi hakkındaki kararların hazırlanması sırasında, azınlığa ve dezavantajlı gruplara mensup bireylerin temsilcilerinin katılımı ve hizmet iş gücüne bu gruplardan bireylerin istihdamı bu konuda önemli adımlardır.

Kamuoyu önünde yapılan tartışma kültürel çeşitliliğe saygıya dayanmalıdır. Irkçılık, yabancı düşmanlığı ya da diğer hoşgörüsüzlük şekillerinin halka ifşa edilmesi²⁸ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ilgili

²⁸ Avrupa Konseyi'nin 2005 yılında düzenlenen Üçüncü Zirvesi "her türlü hoşgörüsüzlüğü ve ayrımcılığı, özellikle cinsiyete, ırka ve anti-Semitizm ve İslamofobi dahil olmak üzere dine dayalı olan hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığı" kuvvetle kınamaktadır. Bakanlar Komitesi ayrıca Roma/ Çingenelerin ve Gezginlerin yaşamın bütün alanlarında yaygın ayrımcılıkla karşılaştıklarını da sıklıkla kabul etmektedir. ECRI kasti olarak işlendiğinde "ırkçı saikle, soykırım suçlarının, insanlığa karşı suçların veya savaş suçlarının açık bir şekilde inkarının, önemsiz gösterilmesinin, haklı gösterilmesinin ya da göz yumulmasının" cezalandırılmasını tavsiye etmiştir (Irkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele ulusal mevzuatı hakkındaki

hükümlerine göre, bunların kamu görevi yapanlar ya da sivil toplumdaki şahıslardan kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmaksızın, daima reddedilmeli ve kınanmalıdır. Azınlığa ve dezavantajlı gruplara mensup şahısların halka açık konuşmalarda herhangi bir şekilde karalanması önlenmelidir. Medya, özellikle farklı etnik, kültürel, dilsel ve dini toplulukların üyeleri arasında anlayış kültürünü beslediği durumlarda hoşgörüsüzlüğe karşı mücadeleye olumlu bir katkıda bulunabilir. Medya mensupları, üye devletlerin artan derecede çok kültürlü ve çok etnili ortamlarındaki hoşgörüsüzlük sorunu ile hoşgörüyü, karşılıklı anlayışı ve saygıyı iletmek üzere alabilecekleri önlemler hakkında düşünmelidir.

Devletler "nefret söylemlerini" ve ırkçı, yabancı düşmanı, homofobik, anti-Semitik, İslamofobik, Çingene aleyhtarı veya nefret ya da şiddeti azmettiren diğer ifadeleri yasaklamak üzere sağlam mevzuata sahip olmalıdır. Cezai adalet sisteminin üyeleri, bu mevzuatı uygulamak ve uyulmasını sağlamak üzere iyi eğitilmelidir. Söz konusu mevzuatın etkinliğini incelemek, ilgili eğitimi gerçekleştirmek ve ırkçı ifadelerin kurbanlarını desteklemek üzere, ulusal düzeyde, ayrımcılık karşıtı bağımsız kurumlar ya da benzer yapılar da hayata geçirilmelidir.

Bu konuda siyasi liderlere de belirli sorumluluklar düşmektedir. Onların duruşu, kültürlerarası meselelerde kamunun görüşlerini etkilemekte, gerilimleri yatıştırma ya da daha ağırlaştırma potansiyeli taşımaktadır. ECRI bu tehlikelere ve bunların uygulamaya dönüşmelerine dikkat çekmiş; ırkçı, anti-Semitik ve yabancı düşmanı politik söylemlerin kullanılmasına karşı çıkmak üzere alınabilecek bir dizi pratik önlem kaleme almıştır.²⁹ Yerel liderler, topluluklar arası barışı sağlamak üzere sivil liderliği kullanarak çok fazla şey yapabilir. ECRI, ırkçılığı özellikle "nefret söylemleri" yoluyla savunan siyasi partilere kamu finansmanının kesilmesini de ayrıca tavsiye etmektedir.

Kamu idareleri, dezavantajlı ya da gereğinden daha az temsil edilen gruplara mensup kişilerin mesleki yaşamda, derneklerde, politika ve yerel ve bölgesel idarelerde, gerekli mesleki bilgi birikimi dikkate alınmak suretiyle, sorumluluk sahibi konumlara ulaşmalarını desteklemek üzere gerektiğinde pozitif ayrımcılık yapmaya teşvik edilmektedir. Belirli durumlarda, ulusal azınlıklara mensup kişilerle çoğunluğa ait olanlar arasında tam ve etkili eşitliği artırmak üzere yeterli önlemler alınması prensibi, bu gibi önlemlerin ayrımcılık olarak

7 No'lu Genel Politika Tavsiyesi, 2002). ECRI ayrıca, Müslüman topluluklar tarafından karşılaşılan önyargıyla mücadeleye ve din temelinde ayrımcılık vakalarında uygun yaptırımların uygulanmasına olan gereksinimin de altını çizmektedir (Müslümanlara karşı hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla mücadele hakkındaki 5 No'lu Genel Politika Tavsiyesi).

²⁹ "Irkçı, anti-Semitik ve yabancı düşmanı öğelerin politik söylemde kullanımı hakkındaki bildiri" (Mart 2005)

değerlendirilmemesi açık kaydı ile bütün üye devletler tarafından tanınmalıdır. Bu çeşit önlemler alınırken, ulusal azınlıklara mensup kişilerin özel durumları da göz önünde bulundurulmalıdır.³⁰

Avrupa Konseyi, resmi makamlar ve karar alıcılar, sivil toplum kuruluşlarının liderleri, medya ve genç nesil gibi hedef gruplara, hukuki standartlarını ve rehber ilkelerini cazip bir hale getirerek yaymak üzere harekete geçecektir. Bu çalışmalar, kültürel açıdan çeşitli bir toplumda insan haklarına saygı hakkındaki materyal ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ışığında "nefret söylemi" ve kamu alanlarında dini sembollerin giyilmesi hakkında rehberlik sağlayan el kitaplarının geniş şekilde dağıtımını da içerecektir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kültürlerarası diyalog hakkındaki içtihatlarına ulaşımın kolaylaştırılması
Avrupa Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kültürlerarası diyaloga ilişkin konuları ele alan Sözleşme maddelerine ilişkin kararlarının ve nihai kararlarının kapsamlı olarak gözden geçirilmiş halini yayınlayacaktır.

İnsan Hakları Yönetim Komitesi, kültürel açıdan çeşitlilik sergileyen bir toplumda insan haklarına saygıya ilişkin bir dizi konuyu takip edecektir. Bu çalışma, bir Avrupa Konseyi siyaset belgesinin kabul edilmesiyle sonuçlanabilecektir. Komite ayrıca, kültürel haklar alanındaki gelişmeleri de izleyecektir.

Daha genel anlamda, eğer Avrupa Konseyi tarafından, bu belgede ana hatları çizilen roller hakkıyla yerine getirilecekse, kültürlerarası diyalog konusunda daha fazla diyalog sağlanmalıdır. Avrupa Konseyi'nin etkinlikler programı, sürdürülebilir ve yoğunlaştırılabilir diyalog için çok sayıda olasılık sunmaktadır. Bunun örnekleri, bakanlar konferansları, parlamenter tartışmaları, gençlik örgütleriyle eğitim seminerleri ve Avrupa Konseyi tarafından organize edilen ve bir çoğu Beyaz Kitaba katkıda bulunan önemli görüşler sunan "Kültürlerarası Forumlar"³¹ gibi uzman toplantıları tarafından ortaya konulmaktadır. Gelecekte daha fazla kültürlerarası forum organize etmenin yolları aranacaktır.

³⁰ Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi madde 4, paragraf 2 ve 3.

³¹ Saraybosna 2003, Troina 2004 ve Bükreş 2006.

Kültürlerarası diyalog için düzenli bir forum olarak Avrupa Konseyi

Etkinlikler programı aracılığıyla Avrupa Konseyi, insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü alanındaki uzmanlığını, üye devletler, sivil toplum ve kültürlerarası diyalogdaki diğer ilgili taraflar arasındaki tartışmaya katkı olarak sağlamakta, böylece uluslararası, ulusal ve yerel boyutta etkinliğe zemin oluşturmaktadır.

Diğer bir örnek ise hükümet uzmanlarıyla, gazeteciler ve dini toplulukların üyeleri gibi sivil toplumdan gelen ilgili taraflarla yapılması planlanan konferanstır. Bu konferansın amacı özellikle ifade ve din özgürlüğüne ilişkin olarak kültürel açıdan çeşitli toplumlarda ortaya konan zor insan hakları konularından bazılarını irdelemektir.

"Herkes Farklı - Herkes Eşit" temalı gençlik kampanyalarına dayalı olarak oluşturulan ancak daha geniş toplum kesimlerini hedefleyen yeni bir Ayrımcılık Karşıtı Kampanya özellikle anti-Semitizm, İslamofobi ve Çingene aleyhtarlığı olmak üzere her türlü ayrımcılık ve ırkçılık şeklini ele almaktadır.

Kültürel politikalar alanında, Avrupa Konseyi, erişimi kolaylaştıran ve herkes tarafından katılımı özendiren kültürel politikaları teşvik etmek üzere, bu politikalar hakkındaki bilgi paylaşım sistemlerini, standartları ve iyi uygulamalara ilişkin dokümantasyonu

Ayrımcılığa karşı Avrupa çapında bir kampanya

Avrupa Konseyi medya mensupları ve gazetecilik eğitim kurumlarıyla birlikte, 2008 yılında, ayrımcılığa karşı medyanın çok kültürlü Avrupa'daki rolünü odak noktasına taşıyan bir kampanya başlatmaktadır.

geliştirecektir. "AK Kültür Politikaları ve Eğilimleri Programı (Compendium)" güncellenmeye ve geliştirilmeye devam edecektir.³² Avrupa Konseyi, veri toplama ve değerlendirmede ve üye devletlerde kültürlerarası diyalog hakkındaki bilgiyi erişime sunmada diğer Avrupa kurumları ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapacaktır.

5.2 Demokratik vatandaşlık ve katılım

Resmi makamlar ve bütün sosyal güçler, eğitim girişimleri ve çoğunluklarla azınlıkları içeren uygulamaya yönelik pratik düzenlemeler aracılığıyla diyalog için gerekli çerçeveyi geliştirmeye teşvik edilmektedir. Demokrasi bireyin kamu işlerine etkin bir şekilde katılımına bağlıdır. Herhangi bir şahsın toplum yaşamından hariç tutulması mazur

³² "AK Kültür Politikaları ve Eğilimleri Programı (Compendium)" kültürel çeşitlilik politikası ve kültürlerarası diyalog başlığı altında özel maddelere sahiptir ve daha geniş anlamda hükümet ve aynı şekilde sivil toplum aktörlerine Avrupa çapında kıyaslama ve yeni fikirler kaynağı sağlamaktadır. www.culturalpolicies.net.

gösterilemez ve gerçekten kültürlerarası diyalogun önünde ciddi bir engel teşkil eder.

İkamet eden yabancıları devlet makamlarının huzurunda temsil etmek üzere oluşturulan danışma kurumları ve Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından savunulduğu şekilde "yerel entegrasyon komiteleri"³³ gibi sürdürülebilir diyalog şekilleri önemli katkılarda bulunabilir.

Vatandaş olmayanlar dahil olmak üzere, insan haklarının kullanılmasına hiç bir haklı olmayan kısıtlama konulmamalıdır. Azınlık haklarının - diğerlerinin yanı sıra kültürel, dilsel ve katılım hakları - ayrılmaz bir parçasını teşkil ettiği insan haklarının evrensel özellikleri gözönünde bulundurulduğunda, insan haklarından herkesin tam olarak yararlanmasını sağlamak büyük önem taşımaktadır. Bu fikir, özellikle Venedik Komisyonu tarafından vurgulanmaktadır.³⁴

Resmi makamlar, Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılmaları Avrupa Sözleşmesi tarafından hükme bağlanan prensipler temelinde, mümkünse yerel ve bölgesel seçimlerde oy kullanma hakkı da dahil olmak üzere, yetki alanları içerisinde yasal olarak ikamet eden herkesin yerel düzeyde kamu yaşamına etkin katılımını teşvik etmelidir. Demokratik vatandaşlık, ulusal vatandaşlık statüsü tarafından sınırlandırıldığı ölçüde, resmi makamlar Avrupa Konseyi Vatandaşlık Sözleşmesi'nde yer alan prensipler doğrultusunda yasal vatandaşlığın alınması için düzenlemeler ortaya koymalıdır.

Resmi makamlar, özellikle gençleri temsil eden ya da gençlerle ve göçmenler dahil olmak üzere azınlık mensubu kişilerle çalışan, katılımı ve demokratik vatandaşlığı ilerleten sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerini etkili bir şekilde desteklemelidir. Demokratik vatandaşlık ve katılım sıklıkla sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla yerine getirilmektedir. Gerek çeşitliliğin ve azınlıklara mensup kişilerin haklarının savunucuları, gerek belirli bir gruba ait kişilerin ihtiyaçlarıyla ilgilenen hizmet sağlayıcıları, gerekse sosyal entegrasyon ve uyum vasıtaları olarak sivil toplum kuruluşlarının, kültürel açıdan çeşitlilik sergileyen toplumlarda özel önem taşıyan rollerini yerine getirmelerine olanak sağlanmalıdır. Kültürlerarası diyalog alanında, belirli azınlık gruplarının ve kültürlerarası birliklerin temsilcileri önemli muhataplardır.

Bir ulusal entegrasyon planının geliştirilmesi, proje ve programların tasarlanması ve hayata geçirilmesi, bunların müteakiben değerlendirilmesi, bu birliklerin etkin bir şekilde yer almaları gereken görevlerdir. Azınlık

³³ Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, *İkamet Eden Yabancılar İçin Yerel Danışma Kurumları: El Kitabı* (Strazburg: CLRAE, 2003)

³⁴ Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), *Vatandaş olmayanlar ve azınlık hakları raporu CDL-AD (2007)001*, ek paragraf 144.

geçmişinden gelen bireylerin sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerine katılımı sistematik bir şekilde teşvik edilmelidir.

Özellikle yerel yönetimler, sivil ve demokratik katılım kültürünü güçlendirme amaçlı girişimler geliştirmek üzere kuvvetle teşvik edilmelidir. Buradaki iyi uygulama, azınlıklara mensup kişiler ve göçmenler için yerel siyasi liderlerle etkileşim kurma mekanizması sunan bir belediye entegrasyonu ya da "yabancılar" konseyidir. Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi bu konuda ayrıntılı rehberlik sağlamıştır.

Avrupa Konseyi, aralarında kapasite oluşturma ve politika geliştirmeye yönelik bir saha programı olan "Kültürlerarası Şehirler" in de yer aldığı pek çok program aracılığıyla, kendisini demokratik vatandaşlığı ve katılımı güçlendirmeye

"Kültürlerarası şehirlerin" teşvik edilmesi
Avrupa Konseyi, muadiller tarafından incelemeler ("peer review") yoluyla ve yönetim, medya, arabuluculuk ve kültürel politikalarda iyi uygulama örnekleri hakkında fikir alışverişi aracılığıyla, kültürlerarası diyalog alanları olarak şehirlerin üstün bir seviyeye ulaşmasına yardımcı olacak bir programı 2008 yılında başlatacaktır.

adamıştır. Katılımcı şehirler bir kaynak olarak çeşitliliğin yönetimi için kültürlerarası stratejilere yönelecektir. Program bir dizi hükümetlerarası ve hükümet dışı tarafla işbirliği halinde geliştirilecektir.

Şehir alanlarında kültürel çeşitlilik diğer bir öncelikli temadır. Geleceğin başarılı şehirleri kültürlerarası olacaktır. Bu şehirler, yaratıcılığı ve yenilikçiliği harekete geçirmek ve böylece ekonomik refah, topluluk uyumu ve daha iyi bir yaşam kalitesi oluşturmak üzere kültürel çeşitliliklerinin potansiyelini yönetebilecek ve keşfedebileceklerdir.

5.3 Kültürlerarası bilgi birikiminin öğrenilmesi ve öğretilmesi

Kültürlerarası bilgi birikiminin öğrenilmesi ve öğretilmesi demokratik kültür ve sosyal uyum için elzemdir. Kapsayıcı olma hedefiyle herkes için kaliteli bir eğitim sağlamak, aktif katılımı ve sivil sorumlulukları ilerletir ve eğitimde dezavantajlılığı önler. Bu politika yaklaşımı, resmi makamlara ve temel eğitim kurumlarına, aynı zamanda - azınlık ve gençlik örgütleri dahil olmak üzere - sivil toplum ile medya, yaygın ve informal eğitimde yer alan sosyal ve kültürel ortaklar ile dini topluluklara hitap eden bir dizi temel tavsiye ve yönlendirici ilkeye dönüştürülebilir.

Resmi makamlar, sivil toplum kuruluşları ve diğer eğitim sağlayıcılar, kültürlerarası diyalogu ve kapsayıcı eğitimin geliştirilmesini bütün düzeylerde önemli bir öge haline getirmelidir. **Kültürlerarası bilgi birikimi, vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin bir parçası olmalıdır. Yetkili kamu makamları ve eğitim kurumları, müfredatlar ve öğretmen eğitimi ile yetişkin eğitim programları dahil olmak üzere eğitimin tüm düzeylerindeki araştırma**

programlarını planlamada ve uygulamada, kültürlerarası iletişim için temel bilgi birikimi ölçütlerinden tam olarak yararlanmalıdır. Diğer kültürlerin deneyimlerine verdikleri tepki ve tavırlar üzerinde eleştirel olarak düşünmek de dahil olmak üzere öğrencileri bağımsızca eleştirel akli melekelerini kullanmaya teşvik edecek tamamlayıcı araçlar geliştirilmelidir. Bütün öğrencilere çoklu dil bilgisi birikimlerini geliştirme fırsatı verilmelidir. Kültürlerarası öğrenme ve pratiğin, öğretmenlerin temel ve hizmet içi eğitimlerine eklenmesi gerekmektedir. Okul ve aile temelli fikir alışverişleri orta öğretim müfredatının düzenli bir özelliği haline getirilmelidir.

İnsan hakları eğitimi, etkin vatandaşlık öğrenimi ve kültürlerarası diyalog, Avrupa Konseyi tarafından gençler ve çocuklara insan hakları eğitimi konusunda rehberler olarak hazırlanan "Compass" ve "Compassito" da dahil olmak üzere çok sayıda destekleyici materyalden büyük oranda yararlanabilir.

Eğitim kurumları ve eğitim faaliyetlerinde yer alan bütün ilgili taraflar, tarih öğrenimi ve öğretiminin, Bakanlar Komitesi'nin tarih eğitimi konusundaki tavsiyelerini takip etmesini sağlamaya ve yalnızca kendi ülkesi üzerinde odaklanmayıp, diğer ülkelerin ve kültürlerin tarihinin ve başkalarının bizim toplumumuza nasıl baktıklarının (çoklu perspektiflilik) öğrenilmesini de içermesini temin etmeye, aynı zamanda Avrupa Konseyi'nin temel değerlerine saygıya özen göstermesini ve insan hakları eğitimi boyutunu içermesini garanti altına almaya davet edilmektedir.³⁵

Geçmiş hakkındaki bilgi, toplumu bugünkü haliyle anlamak ve tarihteki trajik olayların tekrarlanmasını önlemek için elzemdir. Bu açıdan, yetkili kamu makamları ve eğitim kurumları, her bir ülkenin tarihi ışığında belirlenen bir günde her yıl "Holokost'u Anma ve İnsanlık Suçlarının Önlenmesi Günü"

³⁵ Bakanlar Komitesi'nin üye devletlere yönelik 21. yüzyıl Avrupasında tarih eğitimi hakkındaki (2001)15 sayılı tavsiyesi, diğerleri meyanında, "Tarih eğitiminin ideolojik manipülasyon ya da propaganda aracı olmaması gerektiğinin ya da hoşgörüsüz, aşırı milliyetçi, yabancı düşmanı, ırkçı ya da anti-Semitik fikirlerin teşvik edilmesi için kullanılmaması gerektiğinin" altını çizmektedir. Tarihsel araştırma ve okullarda öğretildiği şekilde tarih, eğer aşağıdaki vasıtalarla tarihin suistimaline izin veriyor ya da teşvik ediyorsa, hiç bir şekilde ve hiç bir maksatla Avrupa Konseyi'nin temel değerleriyle ve mevzuatıyla bağdaşamaz:

- Kanıtların sahteleştirilmesi ya da sahte kanıt, üzerinde oynanmış istatistikler, sahte görüntüler, vs. oluşturma;
- Başka bir olayı haklı çıkartmak ya da gizlemek üzere bir olay üzerine takılıp kalma;
- Propaganda maksadıyla geçmişin çarpıtılması;
- "Biz ve "onlar" ikiye bölünmesini oluşturacak şekilde geçmişin aşırı milliyetçi şekilde uyarlanması;
- Tarihsel kayıtların suistimal edilmesi;
- Tarihsel gerçeklerin reddedilmesi;
- Tarihsel gerçeklerin ihmal edilmesi." (Ek, Bölüm 2, "Tarihin suistimali hakkında").

düzenlemeye ve bunun gereklerini yerine getirmeye kuvvetle teşvik edilmektedir. Öğrencilerin Avrupa ve dünya tarihinde kara leke oluşturan olayları keşfetmelerine ve anlamalarına ve bir halkı toptan yok etmek üzere girişilen ilk kasıtlı teşebbüs olarak Yahudi Soykırımının (Shoah) benzersizliğini kabul etmelerine yardımcı olmak; 20'inci yüzyıla damgasını vuran bütün soykırımlar ve insanlık suçları hakkında bilinci artırmak; öğrencileri insanlık suçlarını nasıl önleyecekleri konusunda eğitmek; ve uluslar, etnik gruplar ve dini topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu beslerken, Avrupa Konseyi'nin temel prensiplerine bağlı kalmak üzere, Avrupa Konseyi tarafından tasarlanan "Anmanın öğretilmesi - İnsanlık suçlarının önlenmesi eğitimi" projesinden bu tür bir düzenleme çerçevesinde yararlanılabilir.

Farklı kültürel geçmişlerimizin değerlendirilmesi, büyük dünya dinleri ve dini olmayan inançlar ile bunların toplum içerisindeki rolleri hakkında bilgi ve anlayışı içermelidir. Diğer bir önemli hedef de, genç insanların, yakın tarihli göçmen toplulukları ile Avrupalı kökleri yüzyıllara uzanan grupları kapsayan Avrupa'nın sosyal ve kültürel çeşitliliğini takdir etmeleri telkininde bulunmaktır.

Eserler, semboller, metinler, nesnelere, giysiler ve yiyecekler dahil olmak üzere farklı yaratıcılık ifadelerinin takdir edilmesi birbiri hakkında bilgi edinme çerçevesine dahil edilmelidir. Müzik, sanat ve dans kültürlerarası eğitim için güçlü araçlar olabilir.

Yetkili resmi makamlar da - akademik personel, öğrenciler, sanatçılar ve yorumcular için vize şartları, çalışma ve ikamet izinleri gibi - düzenleme ve politikaların, eğitim ve kültürel değişimler üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmaya davet edilmektedir. Uygun bir şekilde tasarlanmış düzenleme ve politikalar kültürlerarası diyalogu büyük oranda destekleyebilir.

Avrupa Konseyi, kültürlerarası bilgi birikiminin eğitim yoluyla aktarılmasına kendisini kuvvetle adanmıştır. Örgün eğitime ilişkin olarak, Avrupa Konseyi kültürlerarası iletişim ve kültürlerarası konularda bilgi sahibi olmak için yeterlikleri tanımlayan bir referans çerçevesi geliştirecek ve bütün düzeylerde "İyi Uygulamalar Rehberi" derleyecektir. Örgüt, demokratik kültürün ve kültürlerarası diyalogun

Avrupa Konseyi, kültürlerarası bilgi birikiminin öğretilmesi ve öğrenilmesi hakkında referans alınan bir kurum olarak kalmayı hedeflemektedir ve bu temalara önem vermeye devam edecektir
Yetkili resmi makamlar, eğitim tedarikçileri ve uzmanlarıyla işbirliği halinde, Avrupa Konseyi kültürlerarası bilgi birikiminin tanımı, geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve iletilmesi hakkında yenilikçi politikalarına devam edecek ve dil politikaları alanında girişimler üstlenecektir.

ilerletilmesini, 2010 yılından sonra Avrupa Yüksek Eğitimin Alanı'nın bir bileşeni kılmak üzere çalışacaktır. Oslo'da kurulmakta olan Demokratik Vatandaşlık ve Kültürlerarası Eğitim Avrupa Kaynak Merkezi, eğitimcilere kültürlerarası yeterlilikleri aktarma konusuna kuvvetle odaklanacaktır.

"Tarih Eğitiminde Ötekilerin İmajı" adlı projeye devam edilecektir ve geliştirilecektir

Avrupa Konseyi projeye devam edecek ve özellikle UNESCO, ALESCO ve İslam Sanat, Tarih ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) ile işbirliği vasıtasıyla projenin kapsamını genişletmeyi düşünmektedir.

Avrupa Konseyi tarafsızlık, eleştirel değerlendirme ve çoklu bakış açısı, karşılıklı saygı ve hoşgörü ile Avrupa Konseyi'nin temel değerlerine dayalı tarih eğitimi yaklaşımları vasıtasıyla kültürlerarası diyalogu kuvvetlendirmeye üzere araçlar geliştirmeye

devam edecektir. Konsey, Holokost'un, soykırımların ve diğer insanlık suçlarının, etnik temizliğin, insan haklarının ve Avrupa Konseyi'nin özellikle kendisini adanmış olduğu temel değerlerin ağır ihlallerinin tekrarlanmasını ya da inkarını önlemek üzere eğitim alanında bütün çabaları destekleyecektir. Avrupa Konseyi ayrıca, "Anmanın öğretilmesi - İnsanlık suçlarının önlenmesi eğitimi" projesine devam edecek ve bu projeyi genişletme hususunu değerlendirecektir.

Kültürlerarası diyalog için dil politikalarına ilişkin olarak, Avrupa Konseyi, eğitim sistemindeki bütün diller için eğitim politikalarını gözden geçirmede yetkili makamlara yardım sağlayacak ve tavsiyelerde bulunacaktır. Avrupa Konseyi ayrıca, dil yeterliliğine ilişkin ortak Avrupa standartlarını tanımlamak için istişari nitelikte ilkeler rehberi ve araçlar hazırlayacaktır.

Kültürel açıdan çeşitlilik sergileyen okullardaki sınıfların yönetimini ve eğitim programlarına kültürlerarası eğitimin dahil edilmesinin desteklenmesini sağlamak üzere, kültürlerarası ortak başvuru noktaları geliştirilmesi yoluyla kültürlerarası eğitim ve diyalogun ilerletilmesine yönelik programın bir parçası olarak, sanat öğretimi, dini ve inançsal gerçeklerin öğretilmesi alanlarında girişimlerde bulunulacaktır.

Yaygın ve informal eğitim açısından, Avrupa Konseyi, sivil toplum kuruluşlarının - özellikle gençlik örgütlerinin - kültürel çeşitliliğe olumlu ve yaratıcı bir şekilde yanıt vermeyi hedefleyen etkinliklerini desteklemek üzere çabalarını sürdürecektir. Avrupa Komisyonu ile "Gençlik Ortaklığı" çerçevesinde gerçekleştirilen, Avrupa vatandaşlığı ve insan hakları eğitim faaliyetlerinin etkisini artıran eğitim kursları genişletilecektir. Kültürlerarası yeterlilik alanında eğitim için özellikle sivil toplum örgütlerine, dini topluluklara ve gazetecilere yeni fırsatlar sunulacaktır. Avrupa Konseyi medyanın konu hakkında bilgisinin artırılmasına yönelik çalışmalarına devam edecektir.

Bu faaliyetler, kültürlerarası anlayışı genişletmeyi ve kültürlerarası diyalogta önemli bir role sahip kültürel mirasa daha geniş oranda erişim sağlamayı hedefleyen kültür ve miras politikaları alanındaki girişimlerle

tamamlanacaktır. Bu açıdan, çeşitlilik ve kültürel zenginleşme kaynağı olarak, diğerlerinin kültürel mirası hakkındaki bilgilere ve saygıya uygun programlar vasıtasıyla vurguda bulunulacaktır.

5.4 Kültürlerarası diyalog için alanlar

Kültürlerarası diyalog için alanlar oluşturulması ortak bir görevdir. Uygun, ulaşılabilir ve cazip mekanlar olmaksızın, kültürlerarası diyalog değil gelişmek, meydana gelmeyecektir bile. Bu açıdan, Avrupa Konseyi yine bir dizi tavsiyelerde bulunabilir.

Resmi makamlar ve bütün sosyal aktörler günlük yaşam alanlarında, temel özgürlüklere saygı çerçevesinde kültürlerarası diyalogu geliştirmeye davet edilmektedir. Bu gibi mekanları oluşturmak üzere sınırsız sayıda olanak bulunmaktadır.

Resmi makamlar, ifade özgürlüğü ve demokrasi değerlerine dayalı diyalog fırsatlarını çeşitlendirecek şekilde sivil yaşamı ve şehir alanını düzenlemekten sorumludur. Fiziksel mekanlar ve inşa edilmiş ortam, sosyal yaşamın stratejik bir ögesidir. Parklar, meydanlar, hava limanları, tren istasyonları gibi halka açık alanların tasarım ve yönetimine özel dikkat gösterilmesi gerekmektedir. Şehir planlamacıları, rastlaşmalar için yeterli miktarda kamu alanına sahip "açık şehirler" oluşturmaya teşvik edilmektedir. İdeal olarak, açık fikirle inşa edilmiş – diğer bir deyişle çeşitli kullanımlar için planlanmış - olan bu gibi mekanlar, ortak bir sivil yer duygusu ve kültürlerarasılığa adanmışlık oluşturmaya yardımcı olabilir.

Dini topluluklar da dahil olmak üzere, özellikle sivil toplum kuruluşları kültürlerarası ve dinlerarası buluşmalar için örgütsel bir çerçeveye sunmaya davet edilmektedir. Özel sektör ve sosyal taraflar, iş gücünün kültürel çeşitliliğinin çatışmalar oluşturmamasını ancak yaratıcı sinerjiler ve tamamlayıcılık oluşmasına yol açmasını sağlamalıdır.

Medya sektörü tarafından geliştirilen ahlaki kurallar vasıtasıyla sorumlu bir şekilde iletlenen gazetecilik ve gazetecilerin kültüre duyarlı bir şekilde eğitilmesi, kültürlerarası diyalog için forumlar sağlamaya yardımcı olabilir. Toplum içerisindeki çeşitlilik arz eden yapıyı yansıtmak için, medya kuruluşları, gerekli mesleki yeterlilikleri de dikkate alarak dezavantajlı gruplar ile yeterince temsil edilmeyen azınlıkların mensuplarını, üretim ve yönetimin her düzeyinde terfi ettirme politikasını gönüllü olarak benimsemeye ve uygun eğitim programlarıyla desteklemeye davet edilmektedir.

Avrupa Konseyi, bunu ifade özgürlüğünün kayda değer şekilde gerçekleşmesi ve yalnızca kamu yayıncılarına ait olmayan bir sorumluluk olarak görmektedir. Bütün medya kuruluşları, azınlık seslerini, kültürlerarası diyalogu ve karşılıklı saygıyı nasıl iletilebilecekleri hususunu gözden geçirmelidir.

Resmi makamlar ve hükümet dışı aktörler, diyalog için özellikle önemli alanlar sağlayan kültür, sanat ve mirası ilerletmeye teşvik edilmektedir. Kültürel miras, "klasik" kültürel etkinlikler, "kültürel yollar", çağdaş sanat tarzları, popüler ve sokak kültürü, medya ve internet tarafından aktarılan kültür, doğal olarak sınırları aşmakta ve kültürleri birbirine bağlamaktadır. Sanat ve kültür, bireyler düzeyinde, kurumlar ötesi bir ifade alanı oluşturmaktadır ve arabulucu rolü oynayabilir. Kültürel ve sanatsal etkinliklere geniş katılım, bütün ilgili taraflarca teşvik edilmelidir. Kültürel etkinlikler, bir toprak parçasını ortak bir kamu alanına dönüştürmede kilit rol oynamaktadır.

Deneysel temelde 8 Nisan 2008 tarihinde düzenlenen "Kültürlerarası diyalogun dini boyutu görüş değişimi 2008" aracılığıyla, Avrupa Konseyi, dini toplulukların ve diğer sivil toplum aktörlerinin temsilcileri ile katılımcı uzmanlara, dini ve inançsal gerçeklerin öğretilmesine yönelik eğitim politikalarını düzenleyen ilkeler ile bu öğretimi gerçekleştirmenin uygulamaya yönelik ayrıntıları üzerinde derinlemesine tartışma fırsatını vermiştir. Toplantı ayrıca, bu meseleler hakkında katılımcıların kendi faaliyet alanlarında uygulayabilecekleri yaklaşım ve fikirlerle Avrupa Konseyi'nin hedef aldığı etkinlikler için bir dizi tavsiyeyi tanımlamada da yardımcı olmuştur. "2008 Görüş Değişimi"ni izleyebilecek bütün olası etkinlikler, 2008 içerisinde gerçekleştirilecek uygulamanın değerlendirmesi çerçevesinde tartışılacaktır.

Avrupa Konseyi Kültürlerarası Diyalog Medya Ödülü

Avrupa Konseyi her yıl verilecek bir medya ödülüyle, çatışmaların önlenmesi ve çözümlenmesine, anlayış ve diyaloga belirgin bir katkıda bulunan medyayı ödüllendirmeyi amaçlamaktadır. Örgüt, ayrıca, medyanın kültürlerarası diyaloga katkıları hakkında internet tabanlı bir bilgi ağı kurmayı da amaçlamaktadır.

Avrupa Konseyi, medya konusunda öncü girişimlerde bulunacaktır. Kültürlerarası diyaloga katkılarından dolayı verilecek medya ödülünün yanısıra, Örgüt, -diğer uluslararası kuruluşlarla danışmaların ardından ve uygun taraflarla işbirliği halinde- kriz dönemlerinde gazetecilerin hakları, sorumlulukları ve çalışma koşullarıyla ilgilenen meslek

mensupları ve örgütlerden meydana gelecek gayriresmi ve temelde internet tabanlı bir ağ oluşturmayı hedeflemektedir.

5.5 Uluslararası ilişkilerde kültürlerarası diyalog

Yerel ve bölgesel yönetimler, Avrupa'nın diğer kısımlarındaki ortak kurumlarla işbirliği tesis etme hususunu değerlendirmelidir. Bu düzeydeki çalışmalar, devletler arasındaki iyi komşuluk ilişkilerinin temel bir bileşenidir ve dolayısıyla kültürlerarası ilişkilerin gelişmesi için mükemmel bir çerçevedir. Yerel ve bölgesel yönetimler, bölgesel topluluklar ve komşu devletlerin yönetimleriyle ortak menfaatlere ilişkin konularda düzenli ve kurumsallaşmış danışma toplantıları düzenleyebilir, çözümleri ortak bir şekilde belirleyebilir, sınır ötesi ve bölgeler arası işbirliğinin önündeki yasal ve

pratik engelleri belirleyebilir ve çözüm yönünde uygun çalışmalarda bulunabilirler. Sözkonusu yönetimler, bahsekonu işbirliğine yerel olarak katılanlar için dil eğitimi dahil eğitim programları geliştirebilirler.

Sivil toplum kuruluşları ve eğitim tedarikçileri, örneğin, Avrupa'nın sivil toplum kuruluşu yapılanmalarına, sınır ötesi ortaklıklara, özellikle gençlere yönelik fikir değişimi programlarına katılım yoluyla, Avrupa'da ve uluslararası arenada, kültürlerarası diyaloga katkıda bulunabilir. Sivil toplumu ve eğitim tedarikçilerini bu görevde desteklemek Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşların sorumluluğundadır.

Medya, - bölgesel, ulusal ya da Avrupa düzeyinde - kamuoyunu hoşgörüsüzlüğe karşı seferber etmede ve topluluk ilişkilerini iyileştirmede, değerini kanıtlamış program materyalini paylaşmak ve ortaklaşa hazırlamak için düzenlemeler geliştirmeye teşvik edilmektedir.

Avrupa Konseyi, UNESCO ve "Medeniyetler İttifakı" girişimi, AGİT ve AB ve Anna Lindh Avrupa - Akdeniz Kültürlerarası Diyalog Vakfı ile Avrupa'yla pek çok bağı olan bir bölgeyi ve belirgin kültürel bir geleneği temsil eden Arap Ligi gibi diğer bölgesel örgütler ve bu örgütün eğitimsel, kültürel ve bilimsel teşkilatı olan ALESCO dahil olmak üzere, kültürlerarası diyalogda etkin olan diğer örgütlerle işbirliğini ilerletecek ve genişletecektir. Avrupa Konseyi ayrıca, İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı (ISESCO) ve İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) gibi kurumlarla özel projeler bağlamında işbirliği yaparken, standart ve değerleri temelinde kültürlerarası diyalogu da ilerletecektir. Bu işbirliğinin bölgesel odağı, Avrupa ve komşu bölgeler, özellikle Akdeniz'in güney kıyıları, Orta Doğu ve Orta Asya arasındaki etkileşim olacaktır.

Gelecek aylarda, Avrupa Konseyi sözkonusu örgütler ve yeni ortaklar arasında daha yakın bir işbirliği gerçekleştirmek üzere yeni girişimler başlatacaktır. Bu konudaki araçlardan biri, Avrupa Konseyi'nin 2005'te UNESCO ile birlikte kültürlerarası diyalog alanında kurumlararası işbirliğini ilerletmek üzere kurmuş olduğu "Faro Açık Platformu"dur.

"Faro Açık Platformu'nun" genişletilmesi ve canlandırılması
Avrupa Konseyi, UNESCO ile danışma halinde, kültürlerarası diyalog alanındaki eylemlerin uluslararası koordinasyonu için "Faro Açık Platformu"nun potansiyelini geliştirecektir.

Bu bağlamdaki diğer öncelikli etkinlikler aşağıda yer almaktadır:

- AB, 2008'i Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı olarak ilan etmiştir. "Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap" ve deneysel nitelikli "Kültürlerarası Diyalogun Dini Boyutu Hakkındaki 2008 Görüş Değişimi", Avrupa Kültürlerarası Diyalog Yılı'na Avrupa Konseyi'nin

iki önemli katkısıdır.³⁶ Avrupa Konseyi, ayrıca, örneğin 2008 Ayrımcılık Karşıtı Kampanya, "Kültürlerarası Şehirler", Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kültürlerarası diyalog konularındaki içtihatlarının yayınlanması ve Demokratik Vatandaşlık ve Kültürlerarası Eğitim Avrupa Kaynak Merkezi (Oslo) gibi diğer etkinlikler vasıtasıyla da etkinlik programlarına ve uzun vadeli politika perspektifleri hakkında dinamik tartışmaya özel katkılarda bulunmaktadır.

Avrupa Konseyi, "Kuzey-Güney Merkezi"nin katkılarını ve oynadığı temel rolü bilmektedir. Bu merkez yalnızca hükümetleri değil, aynı zamanda parlamenterleri, yerel ve bölgesel yönetimleri ve sivil toplumu bir araya getirmektedir. Program öncelikleri küresel eğitim, gençlik, insan hakları, demokratik yönetim ve kültürlerarası diyalogdur. Merkez, farklı kıtalar içerisindeki ve arasındaki kültürlerarası öğrenimin, anlayışın ve siyasi diyalogun ilerletilmesini hedefleyen uluslararası çabalara önemli bir boyut katmaktadır.

- "Diyalog Sanatçıları", Akdeniz bölgesinde yer alan sanatçılar ve kültürel aktörler arasında, kültürlerarası diyalogu iyileştirmek üzere 2008'de başlatılacak yeni bir kültür ve miras programının başlığıdır.
- Venedik Komisyonu, Afrika, Asya ve Amerika ile Arap ülkelerindeki anayasa mahkemeleri ve denk kurumlarla işbirliğine devam edecektir. Venedik Komisyonu, pratik eyleme ve anayasal miras prensiplerine dayalı kültürlerarası diyaloga iyi bir örnek teşkil etmektedir.
- Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, özellikle İsrail-Filistin işbirliği çerçevesinde ve yerel düzeyde iyi yönetim ve göçmenlikle ilgili sorunlar gibi konularda Arap şehirleriyle işbirliği bağlamında, Akdeniz bölgesindeki ortaklarıyla çalışmalarına devam edecektir.

³⁶ Bu girişimler, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi arasında kültürlerarası diyalog ve kültürel çeşitlilik alanlarında akdedilen Mutabakat Zaptı'nın uygulanması için iki somut örnek olarak da ortaya çıkmaktadır.

6. Önümüzdeki döneme ilişkin hareket tarzı

Beyaz Kitap, kültürlerarası diyalog için net bir yön belirlemeye çalışmaktadır; ancak ayrıntılı bir yol haritası sağlayamaz. Bu, uzun soluklu bir yolda atılmış bir adımdır. Sonuçlarının ve tavsiyelerinin gözlemlenmesi ve gerekiyorsa diğer ilgili taraflarla diyalog halinde uyarlanması gerekmektedir. Burada tanımlanan rehber ilkeler ve pratik yönelimler uygun bir şekilde izlenmeli ve değerlendirilmelidir.

Avrupa Konseyi, bütün diğer ilgili tarafları, Örgütü, uluslararası kurumlardan tabandan gelen eylemcilere kadar uzanan sayısız ortakla temasa geçiren ve bazen "Beyaz Kitap süreci" olarak adlandırılan sürece devam etmeye davet etmektedir. Bütün ortaklar, Örgütü yönlendirecek önerilerde bulunmaya, program ve projeler önermeye, ayrıca, kültürlerarası diyalogu tehlikeye sokabilecek gelişmeler konusunda uyarılarına devam etmeye teşvik edilmektedir.

Kültürlerarası diyalog, hızla değişen Avrupa'da kültürel açıdan çeşitlilik sergileyen toplumlarımızda yaşayan herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanmasına izin veren yeni bir sosyal ve kültürel modelin oluşturulmasında büyük önem taşımaktadır. Ortaya çıkan model, pek çok kişinin yer aldığı ve devam etmekte olan bir çalışmadır. Bu model, her düzeyde resmi makamlar, sivil toplum birlikleri ve diğer bütün taraflar için geniş sorumluluklar öngörmektedir.

Avrupa Konseyi, Beyaz Kitabı, sürekli ivme kazanmakta olan uluslararası bir tartışmaya katkı olarak sunmaktadır. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstererek, artan kültürel çeşitliliğin ortasında bir arada yaşama vazifesi, günümüzün önemli ihtiyaçlarından birisi haline gelmiştir ve önümüzdeki uzun yıllar boyunca da gündemde kalacaktır.

Strazburg, Haziran 2008

Ek 1

Seçilmiş sözleşmeler, bildirimler, Avrupa Konseyi'nin tavsiyeleri ve kültürlerarası diyalogla ilgili diğer kaynak metinler³⁷

Seçilmiş Avrupa Sözleşmeleri

Sözleşme (Sözleşmenin imzaya açılış tarihi; Nisan 2008 itibariyle onay, katılma ve imza durumu)	Onay/ Katılma	İmzalamış ancak onaylamamış olanlar
İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi (1950)	47	0
Avrupa Kültür Sözleşmesi (1954)	49	0
Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsü Avrupa Sözleşmesi (1977)	11	4
Yerel Topluklar veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi (1980)	36	2
Avrupa Yerel Özerklik Şartı (1985)	43	1
Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi (1989)	32	7
Avrupa Sosyal Güvenlik Şartı(Gözden geçirilmiş) (1990)	0	14
Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılmaları Avrupa Sözleşmesi (1992)	8	5

³⁷ Not: 1980'den sonra kabul edilen Bildirimler, Tavsiyeler ve Kararlar kronolojik sıralamada listelenmektedir. Bütün metinlere Avrupa Konseyi'nin www.coe.int internet adresinden ulaşılabilir.

Sözleşme (Sözleşmenin imzaya açılış tarihi; Nisan 2008 itibariyle onay, katılma ve imza durumu)	Onay/ Katılma	İmzalamış ancak onaylamamış olanlar
Avrupa Bölgesel veya Azınlık Dilleri Şartı (1992)	23	10
Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi (1995)	39	4
Avrupa Sosyal Şartı (1961) ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (1996)	39	8
Avrupa Bölgesinde Yükseköğretimle ilgili Belgelerin Tanınmasına İlişkin Sözleşme (1997)	47	4
Avrupa Konseyi Vatandaşlık Sözleşmesi (1997)	16	11
Gençler için Uzun Vadeli bir Ulus Ötesi Gönüllü Hizmet Geliştirilmesi Avrupa Sözleşmesi (2000)	1	8
Avrupa Konseyi Sanal Ortamda İşlenen Suçlar Sözleşmesi (2001)	22	22
Terörizmin Önlenmesi Avrupa Konseyi Sözleşmesi (2005)	11	31
Avrupa Konseyi Kültürel Mirasın Toplum için Değeri Çerçeve Sözleşmesi (2005)	3	10

Zirve, Bakanlar Konferansı ve Bakanlar Komitelerinin Bildirileri

- 14 Mayıs 1981'de Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen "Hoşgörüsüzlüğe İlişkin Bildiri - Demokrasiye Yönelik Bir Tehdit"
- 16 Kasım 1988'de Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen "Kadın-Erkek Eşitliğine İlişkin Bildiri"
- Avrupa Kültür Bakanları 6'ncı Konferansı'nda kabul edilen "Çok Kültürlü Toplum ve Avrupa'nın Kültürel Kimliği Hakkındaki Bildiri", Palermo/İtalya, Nisan 1990
- Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları (Birinci) Zirvesi'nde kabul edilen "Viyana Bildirisi", Viyana, Ekim 1993
- Avrupa Konseyi Devlet ve Hükümet Başkanları İkinci Zirvesi'nde kabul edilen "Nihai Bildiri" ve "Eylem Planı", Strazburg, Kasım 1997
- Eğitim Bakanları Daimi Konferansı'nın 19'uncu oturumunda kabul edilen Avrupa Dil Portföyü Hakkındaki 1 Sayılı Karar, Kristiansand/Norveç, 22-24 Haziran 1997
- 7 Mayıs 1999'da Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen "Budapeşte Bildirisi" ("Sınırların Olmadığı Daha Büyük Avrupa İçin")
- Eğitim Bakanları Daimi Konferansı'nın 20'inci Oturumunda kabul edilen Avrupa Dil Portföyü Hakkındaki 2 Sayılı Karar, Krakov/Polonya, 15 - 17 Ekim 2000
- 7 Aralık 2000'de Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen "Kültürel Çeşitliliğe İlişkin Bildiri"
- 7'inci göç işlerinden sorumlu Bakanlar Konferansı tarafından kabul edilen "Helsinki Bildirisi", Helsinki, Eylül 2002
- AK Kültür Bakanları Konferansı tarafından kabul edilen "Kültürlerarası Diyalog ve Çatışmaların Önlenmesine İlişkin Bildiri", Opatija/Hırvatistan, Ekim 2003
- 29 Ekim 2003 tarihinde Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen Avrupa Konseyi gençlik politikası hakkındaki Res(2003)7 sayılı karar.
- Avrupa Eğitim Bakanları Konferansı tarafından kabul edilen "Yeni Avrupa Bağlamında Kültürlerarası Eğitime İlişkin Bildiri", Atina, Kasım 2003
- 5. kadın-erkek eşitliğinden sorumlu Bakanlar Konferansı tarafından kabul edilen "Çatışmaları Önlemede, Barışı Tesis Etmede ve Çatışma Sonrası Demokratik Süreçlerde Kadın ve Erkeğin Rollerini - Bir Cinsiyet Perspektifi" hakkındaki karar, Üsküp, 22 - 23 Ocak 2003
- 31 Mart 2004'te Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen "Gözden Geçirilmiş Sosyal Uyum Stratejisi"
- Kültür, eğitim, gençlik ve spordan sorumlu Avrupa Bakanları tarafından kabul edilen "Vroslav Bildirisi", Vroslav/Polonya, Aralık 2004
- Devlet ve Hükümet Başkanları Üçüncü Zirvesi tarafından kabul edilen "Varşova Bildirisi" ve "Eylem Planı", Varşova, Mayıs 2005
- Avrupa gençlik işlerinden sorumlu Bakanlar Konferansı tarafından kabul edilen "İnsan Onuru ve Sosyal Uyum: Gençlik Politikasının Şiddete Yanıtları" hakkındaki nihai bildiri, Budapeşte, Eylül 2005

- Avrupa Kültür Bakanları Konferansı tarafından kabul edilen "Avrupa Konseyi'nin Kültürlerarası Diyaloğu Geliştirme Stratejisine İlişkin Faro Bildirisi", Faro/Portekiz, Ekim 2005
- 1000'inci Delegeleler Komitesi Toplantısı vesilesiyle Bakanlar Komitesi'nin bildirisi, "Tek Avrupa - Bizim Avrupamız", Belgrad, Haziran 2007
- Avrupa Konseyi Eğitim Bakanları Daimi Konferansı'nın nihai bildirisi, "Daha İnsancıl ve Kapsayıcı bir Avrupa Oluşturmak: Eğitim Politikalarının Rolü", İstanbul, 4 - 5 Mayıs 2007
- Yerel ve bölgesel yönetimlerden sorumlu Bakanlar Konferansı tarafından kabul edilen "Valensiya Bildirisi", Valensiya / İspanya, Ekim 2007
- "Kültürlerarası Diyaloğun İlerletilmesi ve Avrupa Konseyi Beyaz Kitabı" hakkındaki Kültür Bakanları Gayriresmi Bölge Konferansı, Belgrad, Kasım 2007
- Mart 2008'de Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen "Yerel Düzeyde Yenilik ve İyi Yönetişim Stratejisi"

Bakanlar Komitesi Tavsiyeleri

- Belediye düzeyinde katılıma ilişkin R (81)18
- Avrupa Okul Günü hakkındaki R(82)9
- Modern dillere ilişkin R(82)18
- Vatansız göçmenler ve uyrukları belirlenemeyen göçmenler hakkındaki R(83)1
- Göçmenlerin kendi ülkeleriyle bağlantılarının korunması ve boş zamanlarını değerlendirebilecekleri faaliyetler hakkındaki R(84)7
- İkinci nesil göçmenler hakkındaki R(84)9
- Yabancı öğrencilerin durumuna ilişkin R(84)13
- Medyada kadın-erkek eşitliği hakkındaki R(84)17
- Özellikle göç bağlamında, kültürlerarası anlayış için eğitim alanında öğretmenlerin eğitilmesi hakkındaki R(84)18
- Mültecilerin ev sahibi ülkenin vatandaşlığını alması hakkındaki R(84)21
- Cinsiyet ayrımına karşı yasal koruma hakkındaki R(85)2
- Okullarda insan haklarının öğretilmesi ve öğrenilmesi hakkındaki R(85)7
- Akademik personelin dolaşımı hakkındaki R(85)21
- Diğer üye devletlerin vatandaşları tarafından ikamet edilen devlette geldikleri ülkelerde yapılan seçimlerde oy verme hakkının kullanılması hakkındaki R (86)8
- Yurtdışında uyumlu kültürel eylem hakkındaki R(86)17
- Göçmen ailelerden gelen gençler arasındaki çocuk suçlarına verilen sosyal tepkiler hakkındaki R(88)6
- Göçmenlerin barındırılması hakkındaki R(88)14
- Dilin cinsiyet ayrımcılığının kaldırılması hakkındaki R(90)4

- Toplumdaki belirli hassas grupların akıl sağlığının korunması hakkındaki R(90)22
- Topluluk ilişkileri hakkındaki R(92)12
- Ulusal azınlıklara mensup şahısların haklarının uygulanması hakkındaki R(92)10
- Gençlerin sosyal ve mesleki entegrasyonu hakkındaki R(92)11
- Irkçı içeriğe sahip video oyunları hakkındaki R(92)19
- Yükseköğretim ve araştırma sektörlerinde beyin göçü hakkındaki R(95)7
- Akademik dolaşım hakkındaki R(95)8
- Gençlik katılımı ve sivil toplumun geleceği hakkındaki R(97)3
- Yerel kamu hizmetleri ve bunlardan yararlananların haklarına ilişkin R(97)7
- "Nefret söylemi" hakkındaki R(97)20
- Medya ve hoşgörü kültürünün ilerletilmesi hakkındaki R(97)21
- Yüksek öğretime erişim hakkındaki R(98)3
- Modern dillere ilişkin R(98)6
- Medyada çoğulculuğu ilerletme önlemleri hakkındaki R(99)1
- Ortaöğretim hakkındaki R(99)2
- Sosyal uyumu artırmada sporun rolü hakkındaki R(99)9
- Yerel topluluklar veya yönetimler arasında kültür alanında sınırötesi işbirliğini artırma hakkındaki R(2000)1
- Avrupa'da Roma/Çingene çocukların eğitimi hakkındaki R(2000)4
- Sağlığı etkileyen karar alma sürecine vatandaşların ve hastaların katılımı için mevcut yapıların geliştirilmesi hakkındaki R(2000)5
- Sporda ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ırka dayalı hoşgörüsüzlüğünün önlenmesi hakkındaki Rec(2001)6
- Avrupa Polis Ahlakı Kuralları hakkındaki Rec(2001)10
- 21. yüzyıl Avrupası'nda tarih eğitimi hakkındaki Rec(2001)15
- Avrupa'daki Roma/Çingeneler ile Gezginlerin ekonomik ve istihdam durumunu iyileştirme hakkındaki Rec(2001)17
- Vatandaşların yerel kamu yaşamına katılımı hakkındaki Rec(2001)19
- Aile birleşmesi için kabul edilen kişilerin yasal durumu hakkındaki Rec(2002)4
- Kadınlara karşı şiddetin önlenmesi hakkındaki Rec(2002)5
- Demokratik vatandaşlık eğitimi hakkındaki Rec(2002)12
- Gençlerin Yerel ve Bölgesel Yaşama Katılmaları Avrupa Şartı (2003, gözden geçirilmiş)
- Dezavantajlı şehir alanlarında komşuluk hizmetleri hakkındaki Rec(2003)2
- Kadın ve erkeklerin siyaset ve kamu alanında karar alma sürecine dengeli bir şekilde katılmaları hakkındaki Rec(2003)3
- Bütün Avrupa ülkelerinde çocukların ve gençlerin spor ve beden eğitiminin iyileştirilmesi hakkındaki Rec(2003)6
- Gençlerin yaygın eğitim/öğreniminin ilerletilmesi ve tanınması hakkındaki Rec(2003)8

- Dijital yayıncılığın demokratik ve sosyal katılımını ilerletmek için önlemler hakkındaki Rec(2003)9
- Vatandaş olmayanların kamu sektöründe istihdam imkanlarına erişimi hakkındaki Rec(2004)2
- Üniversite eğitimi ve mesleki eğitimde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hakkındaki Rec(2004)4
- Gençlerin yerel ve bölgesel yaşama katılımı hakkındaki Rec(2004)13
- Avrupa'daki Gezinlerin hareketleri ve kamp kurmaları hakkındaki R(2004)14
- Yerel topluluklar ve yönetimler arasında sınırötesi ve bölgelerarası işbirliğinin önündeki engelleri azaltmada konusundaki iyi uygulamalar hakkındaki Rec(2005)2
- Sınır bölgelerinde komşu dillerin öğretilmesi hakkında Rec(2005)3
- Avrupa'daki Roma ve Gezinlerin barınma durumunun iyileştirilmesi hakkındaki Rec(2005)4
- Sporda iyi yönetim prensipleri hakkındaki Rec(2005)8
- Gençlik politikaları geliştirmede ulusal gençlik konseylerinin rolü hakkındaki Rec(2006)1
- Avrupa Cezaevi Kuralları hakkındaki Rec(2006)2
- Kültürel ifadelerin çeşitliliğinin korunması ve ilerletilmesi UNESCO Antlaşması hakkındaki Rec(2006)3
- Özürlülerin haklarını ve topluma tam katılımlarını artırmak üzere Avrupa Konseyi Eylem Planı: Avrupa'daki özürlülerin yaşam kalitesinin iyileştirilmesi 2006 - 2015 hakkındaki Rec(2006)5
- Sporda ırkçılığın, yabancı düşmanlığının ve hoşgörüsüzlüğün önlenmesi hakkındaki Rec (2001)6, Göçmen öğrencilerin kabulü, hakları ve yükümlülükleri ve geldikleri ülkelerle işbirliği hakkındaki Rec(2006)9
- Avrupa'daki Roma ve Gezinler için sağlık hizmetlerine daha iyi erişim hakkındaki Rec(2006)10
- Yeni bilgi ve iletişim ortamında çocukların yetkin hale getirilmesi hakkındaki Rec(2006)12
- Vatandaşlık ve gençlerin kamu yaşamına katılımı hakkındaki Rec(2006)14
- Geçiş halindeki hastahaneler: Kurumsal ve toplumsal bakım arasında yeni bir denge hakkındaki Rec(2006)17
- Çok kültürlü toplumda sağlık hizmetleri hakkındaki Rec (2006)18
- Medyada çoğulculuk ve medya içeriklerinin çeşitliliği hakkındaki CM/Rec(2007)2
- Kamu hizmeti veren medyanın bilgi toplumundaki görevi hakkındaki CM/Rec(2007)3
- Yerel ve bölgesel kamu hizmetleri hakkındaki CM/Rec(2007)4
- Yükseköğretim ve araştırma için kamu sorumluluğu hakkındaki CM/Rec(2007)6
- İyi yönetim hakkındaki CM/Rec(2007)7
- Yanında kimse bulunmayan reşit olmayan göçmenler için yaşam projeleri hakkındaki CM/Rec(2007)9

- Ortak kalkınma ve anavatanlarında kalkınma için çalışan göçmenler hakkındaki CM/Rec(2007)10
- Yeni bilgi ve iletişim ortamında ifade ve bilgi edinme özgürlüğünü iletme hakkındaki CM/Rec(2007)11
- Eğitimdeki cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi hakkındaki CM/Rec(2007)13
- Cinsiyet eşitliği standartları ve mekanizmaları hakkındaki CM/Rec(2007)17
- Göçmenlerin ve göçmen geçmişinden gelen çocukların entegrasyonunun güçlendirilmesi hakkındaki CM/Rec(2008)4
- Avrupa'daki Roma ve / veya Gezinler için politikalar hakkındaki CM/Rec(2008)5
- İnternet filtrelerine ilişkin olarak ifade ve bilgi edinme özgürlüğüne saygıyı artırmak için alınan önlemler hakkındaki CM/Rec(2008)6

Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin tavsiye ve kararları

- Avrupa eğitim işbirliği hakkındaki 807(1983) sayılı karar
- Avrupa kültürüne Yahudi katkısı hakkındaki 885(1987) sayılı karar
- Göçmen çocukların eğitimi hakkındaki 1093(1989) sayılı tavsiye
- Eğitimde Avrupa boyutu hakkındaki 1111(1989) sayılı tavsiye
- Avrupa kültürüne İslam medeniyetinin katkısı hakkındaki 1162(1991) sayılı tavsiye
- Demokratik toplumda dini hoşgörü hakkındaki 1202(1992) sayılı tavsiye
- Mezhepler ve yeni dini hareketler hakkındaki 1178(1992) sayılı tavsiye
- Eğitimde cinsiyet eşitliği hakkındaki 1281(1995) sayılı tavsiye
- Avrupa'daki tarih ve tarih öğrenimi hakkındaki (1283)1996 sayılı tavsiye
- Yidiş kültürü hakkındaki 1291(1996) sayılı tavsiye
- Azınlıkların yükseköğrenime erişimi hakkındaki (1353)1998 sayılı tavsiye
- Dilsel çeşitlenme hakkındaki 1383(1998) sayılı tavsiye
- Din ve demokrasi hakkındaki 1396(1999) sayılı tavsiye
- Mezheplerin yasadışı faaliyetleri hakkındaki 1412(1999) sayılı tavsiye
- Avrupa Diller Yılı hakkındaki 1539(2001) sayılı tavsiye
- Rusya'nın din kanunu hakkındaki 1278(2002) sayılı karar
- Fransa'da din özgürlüğü ve dini azınlıklar hakkındaki 1309(2002) sayılı karar
- Orta ve Doğu Avrupa'daki din ve değişim hakkındaki (1556)2002 sayılı tavsiye
- Avrupa Konseyi'ne üye devletlerindeki işaret dillerinin korunması hakkındaki 1598(2003) sayılı tavsiye
- Avrupa Konseyi'nin Avrupa Yüksek Öğretim Alanına katkısı hakkındaki 1620(2003) sayılı tavsiye

- Mülteciler ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin eğitimi hakkındaki 1652(2004) sayılı tavsiye
- Diaspora kültürleri hakkındaki 1688(2004) sayılı tavsiye
- Göç ve entegrasyon: Avrupa için bir zorluk ve bir fırsat hakkındaki 1437 sayılı karar (2005)
- Kültür yoluyla terizmle mücadele hakkındaki 1687(2005) sayılı tavsiye
- Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin 3'üncü Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'ne katkısı hakkındaki 1693(2005) sayılı tavsiye
- Eğitim ve din hakkındaki 1720(2005) sayılı tavsiye
- Avrupa'da kadın ve din hakkındaki 1464(2005) sayılı karar
- İfade özgürlüğü ve dini inançlara saygı hakkındaki 1510(2006) sayılı karar
- Avrupa Konseyi'nin dış ilişkileri hakkındaki 1753(2006) sayılı tavsiye
- Akademik özgürlük ve üniversite özerkliği hakkındaki 1762(2006) sayılı tavsiye
- Devlet, din, laiklik ve insan hakları hakkındaki 1804(2007) sayılı tavsiye
- Avrupa'da anti-Semitizm ile mücadele hakkındaki 1563(2007) sayılı karar
- Dine küfür etme, dini hakaretler ve dinlerine dayalı olarak şahıslara karşı nefret söylemi hakkındaki 1805(2007) sayılı Tavsiye
- Aşırılıklarla karşılaşan Avrupa Müslüman toplulukları hakkındaki 1605(2008) sayılı tavsiye ve 1831(2008) sayılı karar

Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin tavsiyeleri, kararları ve bildirimleri

- Avrupa'da çok kültürlü entegrasyon için yeni bir belediyecilik politikası hakkındaki 236 sayılı karar ve "Frankfurt Bildirisi" (1992)
- Gençlerin yerel ve bölgesel yaşama katılmaları hakkındaki Gözden Geçirilmiş Avrupa Şartı konusundaki 128 sayılı tavsiye (2003)
- "Yabancıların Avrupa şehirlerine entegrasyon ve katılımı" bildirisi, Stuttgart / Almanya, 15 - 16 Eylül 2003
- İnsan kaçakçılığı ve mağdurlarının cinsel istismarlarına karşı mücadele: Şehirlerin ve bölgelerin rolü hakkındaki 165 sayılı tavsiye (2005)
- Kültürlerarası ve inançlararası diyalog: Yerel idarelerin öncelikleri ve sorumlulukları hakkındaki 170 sayılı tavsiye (2005)
- Bölgesel medya ve sınırötesi işbirliği hakkındaki 173 sayılı tavsiye (2005)
- Şehirlerin dış bölgelerindeki kültürel kimlik: Yerel ve bölgesel yönetimlerin rolü hakkındaki 177 sayılı tavsiye (2005)
- Göçmenler için sosyal haklara etkin erişim: Yerel ve bölgesel yönetimlerin rolü hakkındaki 194 sayılı tavsiye (2006)
- Avrupa'daki kentsel güvenlik hakkındaki 197 sayılı tavsiye (2006)

- Sosyal uyum göstergelerinin geliştirilmesi - toplu yerel ve bölgesel yaklaşım hakkındaki 207 sayılı tavsiye(2007)
- Nesillerarası işbirliği ve katılımcı demokrasi hakkındaki 209 sayılı tavsiye (2007)
- Lezbiyenler, geyler, biseksüeller ve transseksüel kişilerin toplanma ve ifade özgürlüğü hakkındaki 211 sayılı Tavsiye (2007)
- Belediyeler arası işbirliğinin kurumsal çerçevesi hakkındaki 221 sayılı tavsiye (2007)
- Bölgesel ya da azınlık dillerinde dil eğitimi hakkındaki 222 sayılı tavsiye (2007)
- Spor aracılığıyla entegrasyon hakkındaki karar (2008)

İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun (ECRI) tavsiye ve bildirimleri

- Sayı 1: İrkçılık, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadele (1996)
- Sayı 2: Ulusal düzeyde ırkçılık, yabancı düşmanlığı, anti-Semitizm ve hoşgörüsüzlükle mücadelede uzman kuruluşlar (1997)
- Sayı 3: Roma / Çingelere karşı ırkçılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele (1998)
- Sayı 4: Potansiyel kurbanların bakış açısından ayrımcılık ve ırkçılık deneyimi ve algısı hakkındaki ulusal anketler (1998)
- Sayı 5: Müslümanlara karşı hoşgörüsüzlükle ve ayrımcılıkla mücadele (2000)
- Sayı 6: İnternet üzerinden ırkçı, yabancı düşmanı ve anti-Semitik materyalin yayılmasıyla mücadele (2000)
- Sayı 7: İrkçılık, ırk ayrımcılığına karşı mücadele ulusal mevzuat (2002)
- Sayı 8: Terorizmle savaşırken ırkçılıkla mücadele (2004)
- Sayı 9: Anti-Semitizm ile mücadele (2004)
- İrkçı,anti-Semitik ve yabancı düşmanı öğelerin politik söylemde kullanımı hakkındaki bildiri (2005)
- Sayı 10: Okul eğitiminde ve okul eğitimi aracılığıyla ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele (2007)
- Sayı 11: Polis kuvvetlerinde ırkçılık ve ırk ayrımcılığıyla mücadele (2007)

Ek 2

Kısaltmalar listesi

ALECSO	Arap Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütü
CERD	İrk Ayrımcılığının Önlenmesi Komitesi
ECRI	İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonu
FRA	Temel Haklar Ajansı
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
IRCICA	İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
ISESCO	İslam Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı
ODIHR	Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi
AGİT (OSCE)	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
UEFA	Avrupa Futbol Federasyonları Birliği
"Venedik Komisyonu"	Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu